

SJØMAT 2025

hvordan skape verdens fremste villfisknæring?

FHL

Fiskeri- og havbruksnæringens landsforening

november 2013

Innhold

1	Innledning	4
2	Sammendrag	5
3	Villfisksektorens potensial	7
4	Tilgangen til de marine ressursene	8
4.1	Status i dag	8
4.1.1	<i>Rent hav</i>	8
4.1.2	<i>Fiskeressursene</i>	8
4.1.3	<i>Miljøsertifisering av fisket</i>	9
4.1.4	<i>Økosystembasert forvaltning</i>	9
4.1.5	<i>Klimaendringer</i>	10
4.1.6	<i>Utfordringer med sesongbasert høsting</i>	10
4.2	Status 2025	10
5	Bruken av de marine ressursene	11
5.1	Status i dag	11
5.1.1	<i>En sammensatt sjømatindustri med utfordringer</i>	11
5.1.2	<i>Produksjon av mat og energi</i>	12
5.1.3	<i>Restråstoff – en kilde til verdiskaping og ny industri</i>	12
5.2	Status i 2025	12
6	Norsk lønns-, arbeidsmiljø-, velferds- og kostnadsnivå	12
6.1	Status i dag	12
6.1.1	<i>Sjømatindustrien og Norge</i>	12
6.1.2	<i>Urbanisering og kampen om arbeidskraften</i>	13
6.1.3	<i>Automatisering og effektivisering i industrien</i>	14
6.2	Status i 2025	15
7	Rammevilkår	16
7.1	Status i dag	16
7.1.1	<i>Lønnsomme bedrifter skaper sterke næringsklynger</i>	16
7.2	Maritim industri	16
7.3	Olje- og gassindustrien	16
7.4	Havbruksnæringen	17
7.5	Økonomiske virkemidler	17
7.5.1	<i>Fiskerinæringens særreguleringer</i>	17
7.5.2	<i>Politisk fokus på global konkurransekraft?</i>	19
7.6	Status i 2025	19
8	Lønnsomhet og strukturendringer	20
8.1	Status i dag	20
8.1.1	<i>Lønnsomhet og strukturering i fiskeflåten</i>	20
8.1.2	<i>Strukturering og lønnsomhet i fiskeindustrien</i>	20
8.1.3	<i>Verdikjedeutvikling og arbeidsdeling</i>	21
8.2	Status 2025	21

9	Norsk sjømat ute i verden	22
9.1	Status i dag	22
9.1.1	<i>EU</i>	22
9.1.2	<i>Markedsadgang</i>	23
9.1.3	<i>Vår posisjon i markedene</i>	23
9.2	Status i 2025	23
10	Transport og klima	24
10.1	Status i dag	24
10.1.1	<i>Transport</i>	24
10.1.2	<i>Klimaspor ulike sjømatprodukter</i>	24
10.1.3	<i>Annen miljømessig påvirkning</i>	24
10.2	Ambisjoner i 2025	25
11	Anbefalinger for å nå målene	26
12	Vedlegg	31

1 Innledning

Folketallet øker. Klimaet endrer seg. De to utfordringene hevdes å være de største vår generasjon står ovenfor.

Økning i folketallet gir økt behov for mat. Ser en nærmere på matvaresituasjonen i verden er feilernæring et sentralt stikkord, og FN har flere ganger satt søkelyset på behovet for mer sjømat.

Norge er en viktig brikke i forsyningen av sjømat på verdensbasis. Sjømatnæringens største utfordring er hvordan vi fremover kan bidra til å øke matvareproduksjonen innenfor rammene av sosial, økonomisk og miljømessig bærekraft. Flere rapporter har pekt på havbruksnæringens ansvar for økt global sjømatproduksjon og har i liten grad omhandlet den villfiskbaserte næringen. Sjømat 2025-Villfisk vil rette søkelyset mot den villfiskbaserte næringens ansvar for sjømatproduksjonen.

I Norge har vi en god fiskeriforvaltning som er internasjonalt anerkjent for bærekraftig forvaltning av havets ressurser. Betyr det at ingen grep kan tas for å øke produksjonen? Er dagens høstingsstrategier optimale? Evner vi i dag å nyttiggjøre hele fisken på en god måte? Har vi organisert næringen og rammevilkårene rundt næringen slik at vi i størst mulig grad kan bidra til den globale matforsyningen?

Vårt klare inntrykk er at næringen ikke er organisert med tanke på å bidra til global matforsyning. Norske myndigheters ambisjon for villfiskbasert næring har i liten grad blitt knyttet til matproduksjon. I enda mindre grad er politikerne villige til å vurdere vår etiske forpliktelse til å bidra til den globale og regionale sjømatforsyningen. Vår rolle som matvareprodusent og vår betydning for den globale matvaresikkerheten er altså ikke i søkelyset hos politikere og styresmakter i Norge.

Sentralbanksjef Øystein Olsen påpekte i sin årstale den 14. februar 2013 at Norge i dag er for avhengig av inntektene fra petroleumssektoren, og at norsk velferd vil være utsatt selv med et lite fall i prisnivået på olje og gass. På tross av at Norge har store petroleumsreserver så understrekes det at vi må ha omstillingsevne, og at vi også må ha andre robuste sektorer.

Det er store forventninger til utviklingen av sjømatnæringen. Mange rapporter peker på at sjømatnæringen vil være en av de næringene som kan bidra til å sikre velferd og nasjonale inntekter fremover. Dette forutsetter at vi lykkes med å skape grunnlag for

lønnsomme bedrifter og verdikjeder med basis i både havbrukssektoren og villfisksektoren.

Fiskeripolitikk i Norge knyttes i stor grad til distriktpolitiske målsetninger. Dette kan også forklare en rekke av de særreguleringer som denne delen av næringen har. Særreguleringene kommer i tillegg til andre utfordringer norsk konkurranseutsatt næringsliv møter. Hvis ambisjonene i større grad skal rettes mot å utløse næringens potensial til å sikre velferden nasjonalt, samtidig som næringens konkurransekraft sikres, så vil det være behov for en annen styring av næringen. Det vil også være behov for at næringsaktørene gjør vesentlige endringer i måten de forvalter sjømatressursene på.

Sjømat 2025-Villfisk retter søkelyset mot villfisksektoren i 2025, og har fokus på industrisiden av denne. Rapporten er basert på arbeidet til en arbeidsgruppe nedsatt av styret i FHL. Arbeidsgruppen har fokusert mindre på selve potensialet for næringen, ettersom det er godt belyst i andre rapporter. Oppmerksomheten er rettet mot endringene som skal til for å utløse potensialet. Rapporten er forsøkt skrevet på et språk som gjør at vi også kan nå publikum utenfor fiskerisektoren. Rapporten har etter at arbeidsgruppen overleverte den, blitt behandlet av FHLs Bransjegruppe Industri og FHLs styre. Denne behandlingen har ført til enkelte justeringer, men hovedbudskapet fra arbeidsgruppen ligger fast. Arbeidsgruppen har bestått av sentrale aktører i norsk sjømatnæring:

- Gunnar Domstein, Norway Pelagic ASA
- Inger Marie Sperre, Brødrene Sperre AS
- Thomas Farstad, Norway Seafoods Group AS
- Jostein Refsnes, Nordlaks Produkter AS
- Arnt Ove Hoddevik, Welcon AS
- Magnar Pedersen, Nergård AS
- Bjørn Ronald Olsen, Storbukt fiskeindustri AS

Til skrivingen av selve rapporten har FHL hatt bistand fra SINTEF fiskeri- og havbruk.

2 Sammendrag

Villfisksektorens potensial

FHL har store ambisjoner på vegne av den villfiskbaserte delen av norsk sjømatnæring:

- I 2025 har den villfiskbaserte delen av sjømatnæringen en lønnsomhet som gjør at næringen i enda større grad kan bidra til det norske samfunnet. Økt lønnsomhet bidrar i seg selv til å skape trygge arbeidsplasser og sikker skatteinnngang. Hvis lønnsomheten blir tilstrekkelig må vi også forvente at det kan bli en debatt om betaling for bruk av naturressurser slik vi har sett i vannkraftsektoren, havbruksnæringen og petroleumsnæringen. I takt med at inntektene fra petroleumsinntektene reduseres blir det viktig for det norske samfunn å ha andre næringer med høy lønnsomhet.
- I 2025 er verdiskapingen fra villfiskverdikjeden ca. 30 milliarder kroner (dagens nivå er 20 milliarder) hvorav fiskeindustrien bidrar med 6 milliarder (dagens nivå er 3 milliarder).

Anbefalinger for å nå målene

I rapporten skisseres 6 oppdrag, og det angis også hvilke arbeidsoppgaver a) bedriftene, b) organisasjonene og c) myndighetene må innfri for å nå målene.

2.1 – FORUTSETNINGENE

a. Tilgang på marine ressurser

Norge har i dag kontroll over store havområder og rike fiskeressurser. Havområdene er rene, og gir grunnlag for å fiske fra rene farvann. Fiskeressursene er godt forvaltet, og Norge er det landet i verden som tilbyr mest miljøsertifisert fisk til markedet.

Det legges til grunn at Norge i 2025 fortsatt har rene havområder. Politisk blir det etablert ordninger som stiller strenge krav til påvirkning av havområdet. Petroleumsnæringen og mineralnæringen må dokumentere at deres virksomhet ikke negativt påvirker de ville fiskebestandene. Norge skal fortsatt ha verdens beste fiskeriforvaltning som gir grunnlag for produksjon og salg av bærekraftig forvaltede fiskeressurser.

Det legges videre til grunn at fiskeriforvaltningen globalt blir bedret i 2025, spesielt rundt Nordsjøbassenget. Dette fører til et strengt håndhevet forbud mot utkast i EU, og til at nedfiskede bestander

blir bygd opp. Bedret forvaltning gir grunnlag for et større uttak i 2025. Norsk industri kan dermed få økt tilgang på fisk fra EUs flåte.

Det legges til grunn at det innføres forvaltningsmodeller som gjør at det høstes lengre ned i verdikjeden slik at det samlede uttaket kan økes. Det legges opp til at forvaltningsmodellene gir mindre svingninger i kvotene. Mer fleksible reguleringer, levedelagring og andre tiltak gjør at industrien får en jevnere råvaretilgang.

B. Bruken av de marine ressursene

Alle sjømatressurser vi høster og bringer til land anvendes hovedsakelig direkte eller indirekte til matproduksjon. Vi har i dag en god anvendelse av råstoffet i form av ulike produkter som rettes mot henholdsvis mat, fôr- og energimarkedet der energimarkedet er marginalt. I 2025 bidrar rammebetingelsene til at ressursene primært utnyttes direkte eller indirekte til matproduksjon. Denne anvendelsen av marine ressurser bidrar ikke til å løfte energiproduksjon på bekostning av mat- og fôrproduksjon.

Fisk i 2013 er mer en selve fileten som havner hos forbrukeren. I 2025 vil hele fisken i langt større grad tas i bruk. I økende grad nyttiggjøres dette til produkter i form av konsumprodukter, ingredienser til fôrproduksjon, marine ingredienser og energiproduksjon og i noen tilfeller til avanserte farmasiprodukter. Under selve fisket er det en del fisk som sløyes og prosesseres på havet. Ca. 200 000 tonn av restråstoffet dumpes i dag i havet og sløses bort. I 2025 må alt dette tas hånd om som en verdifull råvare og bringes til land. Frem mot 2025 legges det til grunn at det er på plass en betydelig og lønnsom marin ingrediensindustri i Norge. Alt av restråstoff blir brakt til land og utnyttet, og i 2025 skiller ikke industrien mellom hovedprodukter eller restråstoff, men alt omtales som produkter. Restråstoffets status er hevet. Det bør vurderes forbud mot å dumpe noe som helst av råstoffet på havet fra alle typer fiskefartøy.

C. Norsk lønns, velferds og kostnadsnivå

Den norske økonomien er i sterk grad preget av at Norge er en olje- og gass nasjon. Dette har bidratt til at Norge har et langt høyere lønns- og kostnadsnivå enn andre land, og har ført til at Norge har et særnorsk press i arbeidsmarkedet.

Det høye lønns- og kostnadsnivået har sine utfordringer. Et sentralt stikkord er utflagging som følge

1. Bidrag til BNP inkludert ringvirkninger i andre næringer. Kilde: Verdiskaping i norsk sjømatnæring 2010

av blant annet lite fleksible arbeidsmiljøbestemmelser, for lav avkastning samt mangel på automatisering av produksjonen. Sjømatnæringen er intet unntak. De siste årene har fryste produkter i økende grad blitt filetert i utlandet.

Det norske bosetningsmønsteret er i endring. En stadig større andel av befolkningen bor i byer og tettbygde strøk og har høyere utdanning. Det legges til grunn at denne utviklingen fortsetter, men at sjømatnæringen opprettholder og i noen tilfeller forsterker utviklingen av regionale sentra langs kysten.

Vi legger til grunn at Norge i 2025 fortsatt har en oljebasert økonomi, og at dette vil gjøre at kun næringer med svært høy avkastning og som er lite arbeidsintensive overlever. Økt automatisering vil være et av grepene som tas i sjømatnæringen for å kompensere for det høye lønns- og kostnadsnivået. Det legges til grunn at myndighetene må kompensere for den særnorske økonomien ved å gjøre arbeidslivsreglene mer fleksible og individuelle.

Det legges til grunn at flere av sjømatbedriftene er samlokaliserte i næringsklynger i regionale sentra i 2025. Dette gjør at de får god kompetanseutveksling, og gjør også at sjømatnæringen er konkurransedyktig i arbeidsmarkedet.

D. Rammevilkår

Forskningsprosjektet "Et kunnskapsbasert Norge" har satt søkelys på hvordan sterke næringsklynger har klart å lokalisere seg i Norge. Petroleumssektoren, maritim næring og havbruksnæringen har klart å utvikle såpass sterk lønnsomhet at de samtidig har utviklet krevende markeder for leverandørindustrien.

Virkemidler og rammevilkår for maritim sektor og for petroleumssektoren er preget av ønsket om å øke konkurransekraften til næringsaktørene i en intens internasjonal konkurranse. Staten bruker i tillegg økonomiske ressurser for å stimulere næringenes konkurransekraft gjennom blant annet nettølønnsordning for skipsfarten og skattefritak for leteboring.

Sjømatnæringen har ikke slike virkemidler. Derimot er sjømatnæringene i stor grad regulert ut fra distriktpolitiske målsetninger. Dette gjør at myndighetene søker å styre hvor næringen skal virke, og hvordan den opererer ut fra målet om størst mulig aktivitet i distriktene. På tross av dette har havbruksindustrien fått langt friere rammer enn den villfiskbaserte delen av næringen. Her har endringene i oppdrettsloven i 1991 og utviklingen av omsetningsmonopolet i 1991 dannet grunnlag for at vi har fått vertikalt integrerte selskap, større aksjeselskap og en industristruktur som kan sammenlignes med øvrig

industri i Norge.

Den villfiskbaserte industrien preges derimot av mange særreguleringer. Hvem som skal delta i fiskeriene bestemmes i egen deltakerlov. Handelen har egen særlov, og det er også myndighetene som bestemmer mengden fisk som fiskes på ulike typer fiskebåter med ulike typer redskap.

Vi legger til grunn at det politiske fokuset på fiskerinæringen endres slik at rammevilkårene i større grad søker å fremme konkurransekraft, og dermed bidra til en mer lønnsom og robust industri. Deltakerloven avvikles, fiskesalgslagsloven moderniseres, og struktureringen gjøres friere.

E. Lønnsomhet og strukturendringer

Det særnorske lønns- og kostnadsnivået fører til at kun de bedrifter og bransjer som har høy lønnsomhet forblir i Norge.

I flåteleddet har man generelt klart å skape god lønnsomhet gjennom strukturtiltak. På foredlingsleddet er den i dag ikke god nok, og her må det gjøres grep for å øke lønnsomheten, noe vi mener det er gode muligheter for. Det igjen vil bli en motor for utviklingen av en sterk norsk leverandørindustri.

Det legges til grunn at vi frem til 2025 evner å få revitalisert villfisknæringen og legger grunnlaget for god lønnsomhet i alle ledd. Myndighetene er med på å øke lønnsomheten gjennom rammevilkår som dyrker frem konkurransekraften til norsk sjømatnæring.

F. Markedene for sjømat

Norsk sjømatnæring er svært eksportrettet. Mellom 90 og 95 % av all sjømat eksporteres. Konkurransen i sjømatmarkedene har blitt stadig mer globalisert. Mens vi tidligere konkurrerte mot like produkter fra våre naboland møter vi i dag konkurranse fra all annen matvareindustri, og i økende grad også fra oppdrettsfisk.

EU er vårt viktigste sjømatmarked, selv om vi har utfordringer knyttet både til valutasvingninger og importtoll som begrenser eksporten av bearbeidede produkter til EU. Markeder som Brasil, Kina, Russland og India har imidlertid fått økt betydning, og vi forventer at deres betydning vil øke i årene fremover.

WTO har bidratt til at den globale handelen er blitt mer liberal. Men de senere årene har vi på nytt opplevd økende proteksjonisme. Mens handelshindringer tidligere var knyttet til tollsatser, opplever industrien i dag at det i større grad benyttes tekniske handelshindringer og veterinære krav.

Eksporten av produkter basert på de ville fiskebestandene er preget av store sesongsvingninger.

Dette svekker mulighetene for å utvikle markeder, og har også ført til at vi så langt ikke har et godt nok fokus på kvalitet.

Sjømatnæringen har i dag en generisk markedsføring i regi av Norges sjømatråd. Målet er at denne skal øke etterspørselen etter norsk sjømat, og fungere som en støtte til eksportørens eget markedsføringsarbeid.

Vi legger til grunn at befolkningsveksten i verden vil fortsette fram mot 2025, noe som vil øke matvarebehovet globalt. Sjømat må være en viktig del av løsningen: I 2013 kommer under 2 % av matproduksjonen globalt fra havet, og andelen skal økes i følge et stort antall eksperter.

Det legges til grunn at Norge befester seg som hovedleverandør til EU. Vi legger også til grunn at Norge gjennom endringer i samarbeidet med EU får på plass full frihandel på sjømat.

Det legges til grunn at norske produkter får en stor utvikling i de nye økonomiene; Brasil, Russland, India og Kina.

Det legges til grunn at Norge i 2025 har bygd opp en sterk kompetanse på veterinære spørsmål, at vi i 2025 har opparbeidet en udiskutabel anerkjennelse som global autoritet innen villfiskforvaltning, og at vi med dette utgangspunkt har en solid posisjon til å løse utfordringene med nye tekniske handelshindringer.

Det legges til grunn at det frem mot 2025 er etablert sterke norske selskaper som med integrasjon og solid økonomi er i stand til å utvikle markeder og norske merkevarer.

G. Transport og klima

Med økende transportbehov og sprengt veikapasitet i Europa er det å forvente at i 2025 foregår mer av transporten til sjøs og med bane. Klimaspør fra sjømatnæringa vil bli ytterligere redusert ved at det blir mer fokus på å redusere utslipp av CO₂ i de ledd av verdikjeden som er mest belastet.

Større fokus på vern av sårbare habitater gjør at valg av fiskeredskap har større betydning for hvor det kan fiskes. Det vil sannsynligvis også være et større fokus på å få ryddet opp i gamle miljøsynder som kan utgjøre en skade og forurensningsfare for det marine miljøet. Gode mottaksordninger for ilandføring av avfall vil være et viktig bidrag for å redusere forsøpling av havet.

3 Villfisksektorens potensial

I dette kapitlet vil vi søke å klargjøre de ambisjoner og målsettinger som vi mener er realistiske innen villfiskverdikjeden i 2025.

Sjømatnæringen eksporterer det meste av sine produkter og er helt avhengig av globale mat- og fôrmarkeder. Globale utviklingstrekk spiller derfor en stor rolle for utviklingen av villfiskverdikjeden. Dette er viktige forutsetninger for å vurdere næringens potensial. I rapporten fra Vitenskapsakademien² lansert i 2012, beskrives globale og nasjonale utviklingstrekk som man mener er viktige for marin sektor i framtiden. Vi har her trukket ut de globale utviklingstrekkene som kommer til å påvirke mulighetsrommet til sjømatindustrien framover:

Kilde: DKNVS og NTVA. Verdiskaping basert på produktive hav 2050

Figur 1 Globale og nasjonale utviklingstrekk som vil ha betydning for marin sektor i framtiden

Noen utviklingstrekk vil være av en slik art at de vil kunne påvirke alle aktiviteter globalt. Klimaendringer og behovet for mat vil være to slike sentrale drivere. I det økte behovet for mat generelt, og sjømat spesielt, ligger mulighetene for den norske sjømatnæringen. I slutterklæringen fra FN-toppmøtet om bærekraftig utvikling, Rio +20, er havet for første gang pekt på som en viktig ressurs for framtidig matproduksjon. I erklæringen pekes det på at fiskeri og akvakultur er viktig for å sikre nok og ernæringsmessig riktig mat til en voksende befolkning. Det bør derfor legges vekt på: •

³Olafsen, T., Winther, U., Olsen, Y. og Skjeremo, J., 2012. Verdiskaping basert på produktive hav i 2050. Rapport utgitt av Det Kongelige Vitenskabers Selskab og Norges Tekniske Vitenskapsakademi.

- * Behovet for mat generelt og sjømat spesielt
- * Sjømat og helse

Sjømatindustrien er et ledd i en komplisert og sammensatt verdikjede for fangst, prosessering og omsetning av villfanget fisk.

I fremtidsstudien fra de to vitenskapsakademiene DKNVS og NTVA pekes det på at i 2050 vil man kunne høste opp mot 4 millioner tonn fisk og skalldyr i norske farvann, og at dette volumet vil kunne ha en omsetningsverdi på 50 milliarder kroner.

Studien peker også på mulighetene som er knyttet til vekst i den marine ingrediensindustrien i Norge og utvikling av en leverandørindustri basert på solide verdikjeder innen fiskeri og havbruk – både slik vi kjenner de i dag og eventuelt nye verdikjeder basert på nytt råstoff (eksempelvis tareproduksjon).

Vi mener at det i 2025 kan være realistisk å løfte ambisjonen for villfiskindustrien, og foreslår følgende:

I 2025 har den villfiskbaserte delen av sjømatnæringen lønnsomhet i alle ledd. Dette gir trygge og attraktive arbeidsplasser, og bidrar til å øke skatteinntektene fra næringen. I prinsippet bør lønnsomheten være såpass stor at det gir grunnlag for å kunne vurdere om det er hensiktsmessig at næringen betaler for bruk av naturressursene.

I 2025 er verdiskapingen⁴ fra villfiskverdikjeden ca. 30 milliarder kroner (dagens nivå er 20 milliarder)

For å oppnå disse volumene og verdiene er ambisjonene for sjømatindustrien knyttet til viktige tema som:

- tilgang til, og utvikling av, både gamle og nye sjømatmarkeder
- tilgang på nok råstoff av høy kvalitet jevnt gjennom året
- at det er lønnsomt å drive prosessering av fisk i Norge, selv med et høyt lønns- og kostnadsnivå
- at det er mulig for industrien å investere i ny teknologi og nye prosesser
- øking av verdien både på hovedproduktene og restråstoffet ved å bygge mer kunnskap inn i produktene
- utnytting av alt restråstoff fra hele villfiskverdikjeden
- at det er mulig å tilpasse rammevilkår slik at sjømatindustrien blir konkurransedyktig internasjonalt

Et sentralt premiss for at en økt norsk sjømatproduksjon basert på villfanget fisk skal lykkes, er at forvaltningen av fiskebestandene fortsatt må være verdensledende, og at vi evner å utvikle allerede gode forvaltningsmodeller i positiv retning. Vi tror at en økosystembasert forvaltning i mye større grad enn i dag vil være innarbeidet i 2025.

4 Tilgangen til de marine ressursene

4.1 Status i dag

4.1.1 Rent hav

Norge har på mange måter et unikt fortrinn, havområdene er svært rene sammenlignet med andre land i verden. Dette gjør at norsk sjømat i dag assosieres med kaldt og klart vann.

Det er mange brukere av dagens sjøareal og havmiljøet er derfor under kontinuerlig press både fra akutte og kontinuerlige utslipp. Fiskeri- og havbruksnæringen er helt avhengig av rene sjøområder for å produsere sunn og god sjømat. Norske myndigheter har et særskilt ansvar for å sikre fortsatt rene havområder i fremtiden. Sjømatnæringen skal bidra til å forvalte disse områdene på en god måte.

Sjøområdene blir brukt på ulike måter. De siste årene har gjenopptakelse av gruvedrift, eller oppstart av nye gruver, skapt engasjement i sjømatnæringen på grunn av søknad om utslipp av avgangsmasser og kjemikalier i norske fjorder. Havvindmøller kan også bli aktuelt i enkelte områder, og oljenæringen søker om utvinning nærmere land. Alt dette kan utfordre både fiskerier og areal tilgjengelig for sjømatnæringen. Båter i transit gjennom norske farvann utgjør kanskje den største trusselen for oljeforurensning i dag. Frakt av radioaktivt materiale kan også utgjøre en risiko for sjømatnæringen hvis det skjer en ulykke. Det er derfor kommet på plass gode trafikkseparasjonssystemer langs hele norskekysten. Krav til utslipp av ballastvann er også skjerpet inn og det arbeides internasjonalt for at en ny ballastvannkonvensjon skal ratifiseres av flest

3.Olafsen, T., Winther, U., Olsen, Y. og Skjermo, J., 2012. Verdiskaping basert på produktive hav i 2050. Rapport utgitt av Det Kongelige Vitenskabers Selskab og Norges Tekniske Vitenskapsakademi.

4.Bidrag till BNP inkludert ringvirkninger i andre næringer. Kilde: Verdiskaping i norsk sjømatnæring 2010

mulig land for å hindre innføring av uønskede og skadelig organismer i norske farvann.

Kampen om bruk av kysten og havområdene vil bli større i fremtiden. Det er grunn til å fremheve viktigheten av at sjømatnasjonen Norge først og fremst prioriterer sjømat i disse områdene dersom det blir konflikt med andre interesser.

4.1.2 Fiskeressursene

Norge kontrollerer store havområder, og de norske havområdene er svært produktive. I dag rettes den kommersielle høstingen av marine ressurser i stor grad inn mot de tradisjonelt viktigste konsumfiskeriene. Dette er gjennomgående fiskearter som befinner seg høyt i næringskjeden.

De viktigste fiskeriene i dag er fiske på nordøstarktisk sei, nordøstarktisk torsk og hyse, norsk vårgytende sild, nordsjøsil, makrell, lodde, kolmule og barentshavsreker. I tillegg fiskes det på en rekke av bunnfiskene som uer, kveite, rødspette, ulike torskearter som brosme og lange, samt sjøpattedyr. Tobis og øyepål er viktige fiskearter som brukes til fiskefôr i havbruksnæringen. De senere årene har vi også sett et gryende fiske på arter lengre ned i verdikjeden. Høsting av krill i Antarktis er mest kjent, men det finnes også bedrifter med strategier knyttet til høsting av raudåte. Det høstes i tillegg på en rekke andre arter som i norsk sammenheng er mindre, men som i internasjonal sammenheng er store fiskeressurser.

4.1.3 Godt forvaltede bestander

Norge er internasjonalt anerkjent for å ha en god og langsiktig forvaltning av fiskeriene. Det er Havforskningsinstituttet som vurderer hvordan de ulike fiskeriene utvikler seg. De arbeider sammen med andre lands institutter. Kvoterådene blir gitt av International Council for the Exploration of the Sea (ICES), som består av 20 medlemsland. ICES gir råd til ulike lands myndigheter om hvor store fiskekvoter som bør settes. Norge har hatt en klar ambisjon om at kvotene skal fastsettes i samsvar med disse rådene, og at vi skal gjennomføre fisket på en måte som gjør at vi ikke tar ut mer fisk enn det som er fastsatt gjennom kvotene. I Norge har man også en sterk ressurskontroll, og dette er viktig for å sikre at uttaket er i samsvar med de fastsatte kvotene.

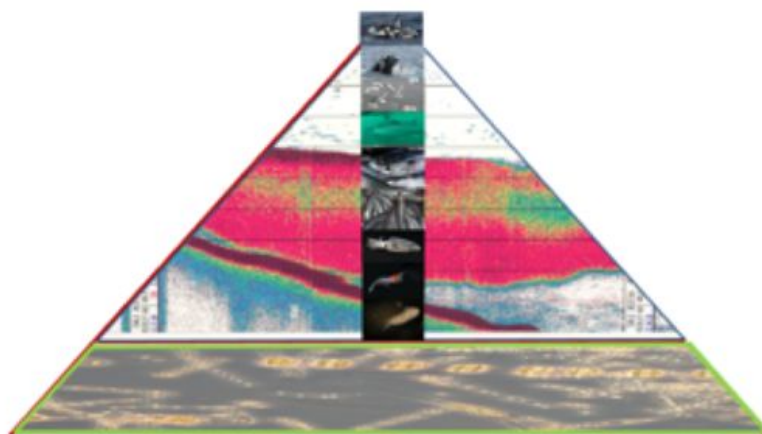
På tross av dette er det utfordringer i enkelte fiskerier. Behov for gjenoppbygging av enkelte mindre bestander og internasjonal konflikt om kvotefastsettelse kan i så måte nevnes. Norge er ikke bare avhengig av hvordan vi forvalter våre fiskebestander, men også av hvordan de

land vi deler bestandene med forvalter sine andeler av bestandene.

Den norske fiskeindustrien kjøper ikke fisk utelukkende fra norske fiskefartøy, men også fra andre lands fiskefartøy. Hvordan f. eks. EU håndterer utkast påvirker direkte hvilken tilgang norsk industri har til råstoff. Nedfiskede bestander og utkast utenfor norske havområder er derfor også negativt for norsk fiskeindustri.

4.1.4 Miljøsertifisering av fisket

Norge har miljøsertifisert alle de store fiskeriene og de norske fiskeriene er i dag de mest miljøsertifiserte i hele verden. Miljøsertifiseringen medfører at et uavhengig byrå vurderer forvaltningen av fisket, kontrollen med fisket og de ulike bestandenes beskaffenhet opp mot råd fra havforskere og andre fagmiljøer. Kriteriene for vurderingen fastsettes av de som eier miljømerket. Norge har valgt å satse på én felles miljøsertifisering. Det gjør at alle som fisker på de norske bestandene fisker miljøsertifisert fisk.

Figur 3 kilde: Havforskningsinstituttet. Økosystembasert forvaltning

4.1.5. Økosystembasert forvaltning

I dag høster vi i stor grad på fiskeartene høyt i næringskjeden, og vi har forvaltningsstrategier som etterstreber at disse bestandene skal være størst mulige slik at vi får et langsiktig høyt utbytte. Flere havforskere har tatt til orde for at vi fremover bør høste mer på alle nivåer i næringskjeden, og at dagens forvaltning fører til at vi får for store bestander av rovfisker som makrell og torsk. Med store rovfiskbestander blir det høyt beitepress, som igjen fører til at mattilgangen svekkes, og til at vi kan få kollapser i fiskebestandene. Fra en slik innfallsvinkel blir det viktig at man sikrer et høyt nivå på dyreplankton gjennom strategier for flerbstandsforvaltning. En slik

omlegging av forvaltningen vil kunne føre til at vi får økt totaluttaket av marine ressurser fra sjøen ettersom det er større volum desto lengre ned i næringskjeden man kommer. En slik omlegging av forvaltningen vil også kunne føre til at vi får mer forutsigbare kvoter fra år til år.

4.1.6 Klimaendringer

Klimaendringer kan føre til at fiskebestander flytter seg til andre områder og nye arter kommer inn. Dette kan skape ytterligere utfordringer når fiskekvoter skal fordeles mellom landene. I følge

Havforskningsinstituttet (Havforskningsrapporten 2012) svinger temperaturene i havet mellom kalde og varme perioder. Det kan være vanskelig å fastslå hvor mye som skyldes naturlige svingninger og hva som er menneskeskapt. Forsuring kan skape problem for enkelte arter og dermed forrykke balansen i økosystemet. De kalde havområdene er mest utsatt for forsuring på grunn av sitt lave innhold av karbonat. Ved tilførsel av mye CO₂ vil innholdet av karbonat synke ytterligere. Dette vil igjen kunne få dramatiske effekter på blant annet skalldyr som bruker dette til å bygge sine skall. Dyrking av ny tareskog kan bli et viktig bidrag for å binde opp CO₂ og sikre en naturlig CO₂ fangst. Det kan også bidra til at andre arter i havet øker sin produksjon.

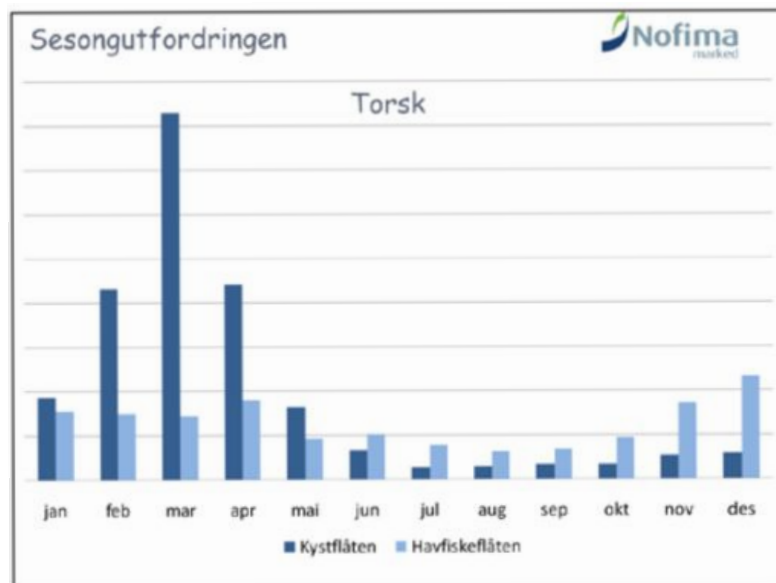
4.1.7 Utfordringer med sesongbasert høsting

Fiskeindustrien må i motsetning til annen industri forholde seg til at naturen legger vesentlige premisser for råvaretilgangen og råvareflyten.

Pr. i dag har vi svært store fiskebestander. Silda kom tilbake og har hatt en topp etter mange års fravær. Torskebestanden er i dag på et historisk høyt nivå. Fiskebestandene vil som andre naturlige bestander variere fra år til år. Dermed har vi til dels store endringer i kvotene for de ulike fiskebestandene.

Vandringsmønsteret til de ulike fiskeartene bidrar til at vi får perioder hvor fisken er mer tilgjengelig, det er da lønnsomt å fiske mest mulig av kvoten. Dette gjør at vi får store sesongsvingninger i fisket.

Når råvaretilgangen varierer slik den gjør i fiskerinæringen får vi en situasjon hvor det er behov for stor kapasitet for å håndtere fisket i sesongene, mens det er behov for lav kapasitet utenfor sesongene.

Figur 4

4.2 Status 2025

Vi legger til grunn at de norske havområdene er rene også i 2025, og at de dermed sikrer god tilgang på marine ressurser. Det er strenge krav til utslipp i kyst- og fjordområdene, og det er forbud mot deponering av avgangsmasser og kjemikalier fra mineralnæringen i norske fjorder. Sjømat har fortrinnsrett fremfor andre brukerinteresser ettersom det er bred forståelse for at matproduksjon må prioriteres.

Vi legger til grunn at Norge i 2025 fortsatt har en verdensledende fiskeriforvaltning, som også er den mest anerkjente. Bedringer i forvaltningen også i andre land, og bedret global kontroll med illegalt fiske svekker behovene for å sertifisere fiskeriene. Myndighetskrav og standarder bidrar til at markedene tilbys godt forvaltet og lovlig fanget fisk.

Vi legger til grunn at EU i 2025 har lyktes med gjenoppbyggingen av sentrale fiskebestander. Dette gir grunnlag for større totalkvote på viktige fiskerier. Vi legger også til grunn at det er innført forbud mot utkast av fisk i EU, og at det er en positiv global utvikling på dette området. Dette bidrar til at det både globalt og spesielt rundt Nordsjøbassenget bringes til land mer råstoff.

Internasjonalt samarbeid svekker mulighetene for ulovlig, uregistrert og uregulert fiske. Markedene for slik fisk svekkes både gjennom økt fokus på problemet i handelen, og gjennom økt sporbarhet og dokumentasjonsordninger.

Det legges til grunn at det frem mot 2025 både gjøres endringer i selve forvaltningsmodellene, og i måten vi organiserer høstingen av ressursene på. Det etableres flerbstands- og økosystembaserte forvaltningsmodeller som gir et større uttak av marine ressurser i hele næringskjeden. Forvaltningsmodellene

bidrar til at det blir mindre endringer i totalkvotene fra år til år, og dermed større forutsigbarhet for industrien i alle ledd til å planlegge driften over et lengre tidsrom.

Økt uttak av bestander lengre ned i næringskjeden bidrar til at vi får et samlet økt volum for fangst og produksjon tilgjengelig for norsk sjømatnæring.

Det etableres internasjonale tvisteløsningsordninger som gjør at de land Norge deler fiskeressurser med er enige om løsningsmekanismer ved internasjonal uenighet om kvotefordeling. På denne måten unngås nedfisking av enkeltbestander grunnet uenighet om kvotefordelingen.

5 Bruken av de marine ressursene

5.1 Status i dag

De marine ressursene som i dag tas opp av havet, utnyttes allerede på en god måte - men det er fortsatt et potensial for enda bedre utnyttelse. I dette kapitlet vil det bli gitt en beskrivelse av sjømatindustrien med hovedfokus på hvordan hele råstoffbasen utnyttes i Norge.

5.1.1 En sammensatt sjømatindustri med utfordringer

Sjømat og andre produkter som kommer fra norsk sjømatindustri i dag har utgangspunkt i flere hundre år lange tradisjoner. Produktene har ulike karakteristika ut fra hva slags type fiskeri råstoffet kjøpes fra, hvor i landet det oppstår, markedskrefter, rammevilkår og en rekke andre faktorer. Produktene kan deles inn etter hvilken "sektor" de tilhører.

Sektor	Type produksjon/produkter	Viktige arter
Hvitfisksektor	Produksjon av filet, fersk og frossen	Torsk, sei, hyse mm
	Pakking av hel ferskfisk	
	Innfrysing av hel fisk /sløyd hodekappet	
	Saltfiskproduksjon	mm
	Klippfiskproduksjon	
Pelagisk sektor	Tørrfiskproduksjon	
	Produksjon av filet, fersk og frossen	Sild
	Innfrysing hel fisk	Makrell
	Fiskemel- og oljeproduksjon	Kolmule Lodde, mm
Skalldyr	Koking, ferske skallreker	Reker
	Pilling, frosne reker, reker i laks	Taskekrabbe
	Krabbeproduksjon	Kongekrabbe

Figur 5 viser et forenklet skjema over de viktigste sektorene og hovedprodukter i norsk sjømatindustri. Mange bedrifter dekker flere produksjoner og produkter, mens andre igjen er mer spesialiserte mot ett eller få produkter og produksjonsformer.

De ulike sektorene har utfordringer som blir nærmere beskrevet i kapittel 7-10. I dette kapitlet nøyer vi oss med å nevne overskriftene på disse utfordringene:

- Jevn tilgang på råstoff hele året (se kapittel 4.1.7)
- Høy kvalitet på råstoffet – i dag er kvaliteten ofte ikke god nok.
- Lav lønnsomhet. De ulike sektorene har varierende grad av lønnsomhet, men generelt sett er den for lav.
- For små marginer til å kunne investere i ny teknologi
- Rammebetingelser (lovverk) som vanskeliggjør utvikling av lønnsomme bedrifter
- Tilgang på nok arbeidskraft med riktig kompetanse der bedriftene er lokalisert

5.1.2 Produksjon av mat og energi

Grovt sett utnyttes fisk og skalldyr og andre arter fra norske havområder i tre markeder:

- konsummarkedet
- fôrmarkedet (fiskefôr, husdyrfôr eller kjæledyrfôr). Fôrmarkedet gir igjen grunnlag for ny matproduksjon og således er det viktig å ha klart for seg at alt som skjer i verdikjeden til syvende og sist handler om å produsere mat (med noen få unntak).
- Energimarkedet. I dag er dette et lite utbygd marked, men i fremtiden kan det for eksempel være aktuelt å utnytte tare som energikilde (biodiesel). I dag utnyttes noe ensilasje fra havbruk som biodiesel.

Fisk og skalldyr som produseres i sjømatindustrien kan grovt sett deles inn i to grupper:

- Hovedprodukter (hel fisk, hodekappet/sløyd fisk, filet, saltfisk, klippfisk, tørrfisk, mel og olje, mm)
- Restråstoff (defineres som det som ikke er primære hovedprodukt ved anvendelse av et råstoff, eksempelvis hoder, slo, rogn, lever, melke, mager, avskjær, skinn, bein, mm)

VISSTE DU AT...

norsk sjømat ble i 2012 eksportert til over 150 land. Hver eneste dag så produserer Norge 36 millioner måltid med mat?

I 2010 eksporterte den villfiskbaserte sjømatindustrien for totalt 27 milliarder kroner, mens produktvolumet var på ca. 2 millioner tonn. Mesteparten av verdien er knyttet til selve hovedproduktet, men verdien av restråstoffet har økt de senere årene.

5.1.3 Restråstoff – en kilde til verdiskaping og ny industri

Restråstoffet både fra villfisknæringen og fra havbruk har de siste årene blitt en viktigere råvare. Rubins varestrømsanalyse fra 2011⁷ viser at råstoffet utgjorde 540 000 tonn, og at hele 196 000 tonn (ca. 35 %) ikke ble utnyttet. Mesteparten av dette blir kastet på havet, omregnet i verdi utgjør det rundt 1,5 milliarder norske kroner.

Restråstoffet som utnyttes går til flere områder. Enten direkte til konsummarkedene i form av rogn, lever, hoder etc., til fisk- og dyrefôrmarkeder i form av fiskemel- og olje eller som fiskeproteinhydrolysat og pelsdyrfôr. Dette er veletablerte verdikjeder som til dels ligger til grunn for at det de siste årene har vokst fram en marin ingrediensindustri i Norge som i 2011 representerte en omsetning på ca. 5 milliarder kroner.⁸ Denne industrien kjøper også inn råstoff fra utlandet. Potensialet for denne næringen vil være langt større med et utkastforbud i EU. Mye av restråstoffet bør tas til Norge.

Dagens utfordringer er knyttet til to perspektiver; det ene er å bringe til land og utnytte alt som i dag dumpes, og det andre er å øke verdiskapingen fra det som allerede utnyttes.

5.2 Status i 2025

Vi legger til grunn at norsk sjømatindustri i 2025 utnytter alle marine ressurser som tas ut av havet på en mer optimal måte enn i dag. Eksempelvis utnyttes alt av restråstoff.

Primært utnyttes ressursene direkte eller indirekte (via fôr) til matproduksjon, og det som ikke egner seg til matproduksjon blir anvendt til energiproduksjon. Myndighetene vil i 2025 være opptatt av at norsk sjømatproduksjon er viktig for den globale og regionale matvaresikkerheten.

I 2025 deles ikke produktene inn i hovedprodukt og restråstoff, alt håndteres som en samlet, verdifull ressurs. I 2025 har man lyktes med å øke verdiskapingen på den totale råstoffbasen ved at man

har løst en del av utfordringene (jevn råstofftilgang, kvalitet på råstoffet, rammebetingelser, etc.) som i dag hindrer en videre utvikling av industrien.

6 Norsk lønns-, arbeidsmiljø-, velferds- og kostnadsnivå

6.1 Status i dag

Norsk økonomi går svært godt. Sammenlignet med mange andre land i verden har Norge både høy sysselsettingsgrad og gode velferdsordninger. Mye skyldes at vi har en olje- og gassnæring som bidrar til store inntekter. På mange måter er Norge nå et land med særegen økonomi – i hvert fall sammenlignet med våre nærmeste markeder. De opplever en voksende arbeidsledighet, mens vi i Norge har hatt en nokså stabil arbeidsledighet på 2-4 % de siste ti årene. Lønnsveksten i Norge har de senere årene vært i størrelsesorden 2,5 % årlig, noe som er en betydelig vekst sammenlignet med en rekke andre land.

I dette kapitlet vil vi sette fokus på følgende temaer som har stor innvirkning på sjømatnæringen:

- Sjømatindustrien og det særnorske lønns-, arbeidsmiljø-, velferds- og kostnadsnivå
- Urbanisering og kampen om arbeidskraften
- Automatisering og effektivisering i industrien

6.1.1 Sjømatindustrien og Norge

Norge er et høykostland der lønns-, velferds- og kostnadsnivå er styrt av betingelser innen olje- og gassnæringen. Sammen med svingninger i valutamarkedet gir dette sjømatindustrien i Norge særlige utfordringer – på lik linje med annen eksportrettet industri som ikke er olje- og gass relatert. I tillegg har sjømatnæringen særegne utfordringer både knyttet til særreguleringer, og til at man høster på viltlevende bestander og derfor ikke har en forutsigbar råvaretilgang.

Konkurransedyktig globalt

Norsk sjømatindustri opererer i globale sjømatmarkeder og må være konkurransedyktig internasjonalt. En strategi er å være kostnadsledende – noe som kan være mulig med den nærhet Norge har til ressursene. Norsk lønns-, velferds- og kostnadsnivå gjør dette krevende. Konsekvensene er at deler av

5. Kilde: Norsk Sjømatråd (Innenlandsomsetning og eksport).

6. Kilde: RUBINs verdiskapingsanalyse, www.rubin.no

7. Kilde: RUBINs varestrømanalyse 2011, www.rubin.no

8. Richardsen, R. 2012. Marin ingrediensindustri i 2011. Lønnsomhet og struktur

næringen, som hvitfisknæringen, de siste ti årene i økende grad har valgt å fryse inn råstoff i Norge og sende det til prosessering i land med et lavere kostnadsnivå som for eksempel Kina. Likevel har man utfordringer med å skape lønnsomhet i bedriftene. På den annen side har deler av industrien, som eksempelvis pelagisk sektor, hatt suksess med å eksportere rund, frossen hel fisk eller filet.

Norsk kostnadsnivå en utfordring

For sjømatindustrien som helhet utgjør vareforbruk den desidert største delen av driftskostnadene. Det vil si 60-80 % avhengig av om vi snakker om hvitfiskindustrien, pelagisk konsumindustri eller fiskemel- og fiskeoljeindustrien (se figurer i vedlegg). Lønnskostnadene er i størrelsesorden 10-18 %, andre driftskostnader og avskrivninger utgjør resten. Det generelle kostnadsnivået i Norge påvirker alle disse postene, men kanskje aller mest lønnskostnadene.

Manglende fleksibilitet i arbeidsregelverk

Det norske arbeidsmarkedet er gjennomregulert (jfr. Arbeidsmiljøloven) og avtalefestet (mellom partene i arbeidslivet) på en rekke områder. Flexibilitet i bruk av arbeidskraft er med andre ord en utfordring. Med varierende ressurstilgang fra havet i løpet av året, har industrien utfordringer med å holde ansatte i arbeid hele året. Næringen benytter i stor grad utenlandsk arbeidskraft som har samme rettigheter som norsk arbeidskraft. Utlendingene er ofte motivert for å jobbe mye, men manglende fleksibilitet i regelverket gjør dette vanskelig.

6.1.2 Urbanisering og kampen om arbeidskraften

Urbanisering og langt fra utnyttelse av naturressurser

Det har lenge vært en trend at en større del av befolkningen bor i urbane strøk og at mesteparten av den framtidige befolkningsveksten skjer i byer. Nærmere åtte av ti personer bor nå i tettbygde strøk, etter krigen var dette tallet 50 prosent⁹. En stadig større andel av befolkningen flytter altså vekk fra områder der naturen utnyttes til produksjon av mat og andre nødvendige varer. Lokalsamfunnene der sjømatindustrien tradisjonelt har vært lokalisert er i ferd med å fraflyttes. Tilgang på kompetanse der produksjonsanleggene er lokalisert, er og vil i enda større grad bli, en utfordring. Den urbane kulturen utfordrer virksomhet i distrikter som utnytter naturressursene, noe som igjen har betydning for ungdoms valg av både utdanning og yrke. Det er færre ungdommer i dag som ser for seg en fremtid innen sjømatnæringen enn som ønsker å satse på

oljenæringen, helsesektoren eller ulike kreative yrker. Frem mot 2025 må det legges til grunn at det spesielt i Nord-Norge vil være en positiv utvikling av arbeidsplasser innenfor petroleumsnæringen, og at dette bidrar til å skjerpe konkurransen om arbeidskraften. Sjømatindustrien tilbyr i dag til dels sesongbaserte arbeidsplasser som ikke oppleves som like attraktive som de petroleumsnæringen kan tilby.

Behov for arbeidskraft på mange nivå

Sjømatindustrien har behov for arbeidskraft av ulikt slag, både høyt utdannet personell og ansatte med fagbrevutdanning og relevant praksis. Bedriftene er avhengige av utenlandske medarbeidere i produksjonen. Undersøkelser viser at når det gjelder formell kompetanse, så er størstedelen av de ansatte i sjømatindustrien enten ufaglært eller har noe videregående utdanning (totalt 72 prosent av utvalget i undersøkelsen). 21 prosent har fagbrev og 7 prosent har høyere utdanning. De som er ufaglærte jobber i første rekke i produksjonen mens de med høyere utdanning jobber i administrasjonen.

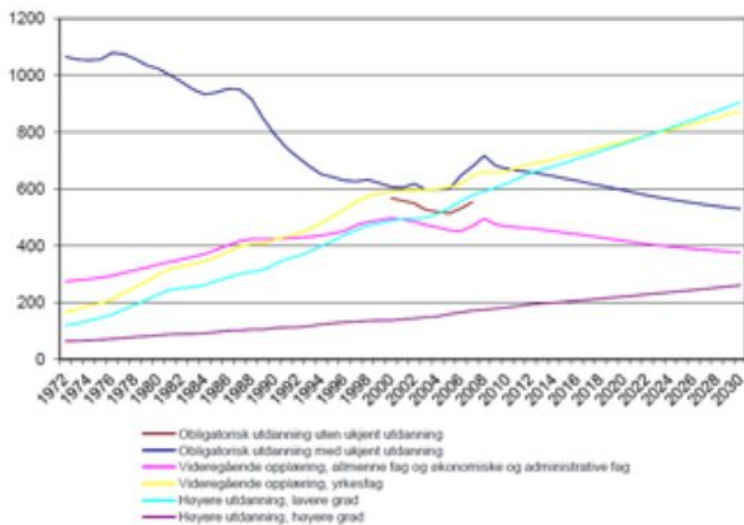
I dag søkes det etter folk med praksis og/eller lavere grad av utdanning. Viktige krav i bedriften er praktisk kjennskap og erfaring, evne og vilje til å utføre jobben, ansvarlig holdning, nøyaktighet, renslighet mv. Ferdigheter, interesser, evner og holdninger er viktig. Dette sikres ikke nødvendigvis gjennom formell utdanning. Tradisjoner og måten produksjonen er organisert på og grad av automatisering gjør at sjømatbedriftene i mindre grad etterspør personer med høyere utdanning. Dette vil endre seg i takt med større grad av automatisering i produksjonen.

Norge – et land med mange akademikere

Den generelle trenden i Norge er at andelen av befolkningen med høyere utdanning øker. Drøye 30 prosent av befolkningen som er 16 år og eldre har i dag universitets- eller høyskoleutdanning. Denne andelen har økt med 7 prosentpoeng siden 2000¹⁰ og den vil bare fortsette å øke (Figur 6). Det foregår også en kamp om høyt utdannede personer mellom ulike bransjer. Mange av de aktuelle utdanningslinjene (eksempelvis realfagene) som retter seg mot sjømatindustrien er

VISSTE DU AT...

Norge er verdensledende i miljøsertifisering av fiskerier. Norsk vårgytende sild, nordsjøsild, makrell, sei og nordøstatlantisk torsk, hyse og reker i Barentshavet er sertifisert etter det mest anerkjente miljømerket i varehandelen (MSC). I tillegg er kolmule, lodde, tobis og øyepål sertifisert etter IFFO r/s.

Kilde: Bjørnstad m.fl. (2010).

Figur 6 - Sysselsetting etter utdanningsnivå i Norge, 1972-2030

også attraktiv for andre næringer. Sjømatindustrien er i sterk konkurranse for å tiltrekke seg de beste hodene innen høyere utdanning.

Endringer i kompetansebehov og grad av attraktivitet
Ved bruk av mer automatisering i sjømatnæringen vil det bli mindre behov for personer med lavere utdanning/fagbrev og praksiserfaring, og mer behov for personer med høyere utdanning. Betingelser er et viktig stikkord for å tiltrekke seg personell med høyere utdanning, her har eksempelvis oljebransjen et konkurransefortrinn. Høyt utdanningsnivå betyr også gjerne ønske om å bo i mer urbane strøk. Sjømatbedriftene er ofte lokalisert i små kystsamfunn. En annen utfordring er at det ofte er én eller svært få bedrifter på samme sted, noe som gjør det mindre attraktivt å søke jobb og flytte til stedet. En større grad av regionale sentra for fiskeindustrien der flere bedrifter er samlokalisert vil kunne øke attraktiviteten.

Utenlandsk arbeidskraft, viktig nå og i fremtiden
Sjømatnæringen har i alle år benyttet seg av utenlandsk arbeidskraft og er i dag helt avhengig av slik arbeidskraft. Det er ingen grunn til å tro at dette vil endre seg vesentlig i fremtiden. Denne typen arbeidskraft representerer noen ekstra utfordringer knyttet til språklige ferdigheter, grad av sosial integrering i kystsamfunnene og hvorvidt bedriftene skal investere i kompetanseutvikling eller ikke.

Uansett er utfordringene i dag og i fremtiden knyttet til å skaffe nok arbeidskraft med den rette kompetansen. Hva slags kompetanse som etterspørres vil være avhengig av i hvilken grad man lykkes med teknologiutviklingen framover – og da særlig med tanke på grad av automatisering.

6.1.3 Automatisering og effektivisering i industrien

Flere maskiner, roboter og automatikk vil være sentrale stikkord for norsk fiskeindustri i fremtiden. Automatisering og effektivisering av både fangst- og prosesseringsleddet har vært i sterk fremdrift de siste årene. Som tidligere nevnt skyldes dette det norske kostnadsnivået. Likevel er det rett å si at graden av automatisering og effektivisering i selve sjømatindustrien har gått saktere enn man kunne forvente.

Utviklingen innen de ulike sektorene er også svært forskjellig. Pelagisk konsumindustri har automatisert store deler av produksjonen i større grad enn eksempelvis hvitfiskektoren, noe som har sammenheng med lønnsomheten de senere årene. Lav lønnsomhet gir lite rom for investering i ny teknologi, og lønnsomheten ved eksempelvis produksjon av filetprodukter fra torsk fisk har de siste årene vært lav.

Innovasjonssamarbeid mellom produsenter, leverandører og FoU-aktører

Erfaringer fra andre bransjer viser at samarbeid er viktig for utviklingen av en industri. Produsentbedrifter, leverandører og forskningsmiljøer må i langt større grad samarbeide i fremtiden.

Leverandørene av teknologiske løsninger har tradisjonelt vært veldig viktige i sjømatbedriftenes innovasjonsarbeid. De er også en viktig del av de ringvirkningene som sjømatnæringen skaper i norsk næringsliv for øvrig. De største og viktigste leverandørene av filetlinjler er imidlertid eid av utenlandske interesser, hvis tilstedeværelse i Norge er tung da vi er deres viktigste marked. Ellers består leverandørindustrien av små, lokale bedrifter som ofte er innovative men sårbare både med hensyn til personell og tilgang på kapital.

Tradisjonelt har sjømatbedriftene i mindre grad jobbet direkte med forsknings- og utviklingsmiljøene og her er det et uforløst potensial. Opprettelsen av Fiskeri- og havbruksnæringens forskningsfond (FHF) i 2001 har betydd mye for å få økt samarbeid mellom FoU-miljøer og næringen, samt at FHF stiller midler til rådighet for fellesprosjekter styrt av næringen. En av flaskehalsene for å få gjennomført mer innovasjon og forskning i dagens industri er ansettelse av nok personell med nødvendig kompetanse til å drive mer systematisk utviklingsarbeid. Dette er igjen styrt av økonomisk handlefrihet, men også av tradisjoner.

Lokalisering og klynger

Samarbeidet mellom aktører i næringen om FoU-aktiviteter og innovasjonsarbeid blir også utfordret av

at bedriftene ligger spredt langs hele kysten. Vi vet fra andre næringer at en viss form for samlokalisering i klynger gjør det enklere å etablere den type samarbeid man eksempelvis har fått til på Raufoss gjennom etablering av NCE Raufoss – et felles nasjonalt kompetansesenter for lettvektsmaterialer og automatisert produksjon¹¹. 17 bedrifter samarbeider om å bli globalt ledende innen material- og produksjonsteknologi, og de er rettet mot den globale bilindustrien, forsvarsbransjen og elektronikkbransjen. Deres strategi er blant annet knyttet til å utvikle og levere såkalte "smartprodukter" – med norsk kostnadsnivå er det ikke hensiktsmessig å levere standardprodukter. Dette krever kunnskapsfornyelse hele veien og man må delta i forskningsprogrammer og prosjekter for å kunne høste idéer og produkter på et senere tidspunkt. Innen havbruksnæringen ser man også tendensen til framvekst av klynger i enkelte områder langs kysten.

Mye å lære fra andre næringer

Viktige teknologitemaer for sjømatindustrien er automatiserings- og robotiseringsteknologi, teknologi for råstoffkarakterisering, design av prosesslinjer, sensorteknologi etc. Det er også svært mange teknologiske problemstillinger knyttet til optimalisering av logistikk-kjeder som kjøling (herunder superkjøling), tining, frysing, forlenget holdbarhet, produktutvikling og emballasjeutvikling. Innen mange av disse områdene har andre næringer kommet lengre enn sjømatnæringen og det er mye å hente på å etablere samarbeid med disse næringene og kompetansemiljøene. Det mest nærliggende eksempelet er havbruksnæringen som har evnet å bygge opp en stor næring i Norge i en periode hvor mange andre bransjer har vurdert eller foretatt utflagginger. Et annet eksempel er Ekornes AS på Sunnmøre som har flagget bedriften hjem og satset på utstrakt bruk av roboter.

Risikoavlastning ved teknologiutvikling er viktig

Teknologiutvikling og forsknings- og utviklingsarbeid betyr at bedriftene i en viss periode tar på seg en risiko. Det er ikke alle prosjekter som blir vellykket og som man kan kapitalisere på i fremtiden. Her spiller avlastning ved hjelp av virkemiddelapparatet en viktig rolle. I dag er det mange virkemidler sjømatnæringen ikke benytter – en av årsakene er at virkemidlene kan være byråkratiske og vanskelig tilgjengelig.

I dag har heller ikke næringen tilgang til egnede uttestingsanlegg der leverandører og sjømatbedrifter kan teste løsninger uten at det går ut over daglig produksjon. Det er behov for en forskningspark der fremtidens løsninger kan testes ut.

6.2 Status i 2025

Vi legger til grunn SSBs prognoser når det gjelder det generelle kostnads- og lønnsnivået i Norge, illustrert ved en lønnsvekst i Norge som helhet fram til 2025 på mellom 4-4,7 prosent. Med en konsumprisvekst på om lag 2,5 prosent tilsvarer dette en reallønnsvekst på mellom 1,5 - 2 prosent.

I 2025 vil Norge fortsatt være et land med avvikende økonomi fra resten av verden – i første rekke styrt av utviklingen innen olje- og gassnæringen. Det betyr at sjømatnæringen vil ha krevende rammebetingelser med hensyn til norsk kostnadsnivå. Som for all annen eksportrettet industri vil det fortsatt være krevende å få til lønnsomme prosesseringsbedrifter innen villfiskverdikjeden.

I 2025 vil det etter all sannsynlighet ha skjedd en betydelig teknologiutvikling innen sjømatnæringen som delvis vil kompensere for det høye lønnsnivået i Norge. Myndighetene må legge opp til en ansvarlig politikk som gjør at økningen i lønningene holdes på et moderat nivå.

Vi er også opptatt av at myndighetene er villige til å se på faktorer som kan bøte på noen av de rammebetingelsene som gjør norsk sjømatindustri mindre konkurransedyktig internasjonalt. Et element er å øke fleksibiliteten i de lover og regler som regulerer arbeidslivet blant annet slik at bedrifter i større grad kan styre arbeidstider ut fra sesong og arbeidstagerer som ønsker å jobbe intensivt i perioder får mulighet til dette.

Teknologiutviklingen i bedriftene vil gjøre at etterspørselen fra sjømatbedriftene etter høyere utdannet arbeidskraft vil være større i 2025. Bedriftene vil ha automatisert store deler av produksjonen og ha egne ansatte for å drive et kontinuerlig utviklingsarbeid i samarbeid med leverandørindustrien og forskningsmiljøene. Samtidig vil det fortsatt være behov for arbeidskraft med erfaring og lavere utdanning, men mindre enn i dag. Utenlandsk arbeidskraft er fortsatt viktig.

For å kunne tilby attraktive arbeidsplasser og for å kunne drive et effektivt utviklingsarbeid i samarbeid med andre bedrifter og forskningsmiljøer legger vi til grunn at flere bedrifter er samlokalisert langs kysten i regionale sentre.

Vi legger også til grunn at vi i 2025 har lyktes med å utvikle lønnsomme bedrifter slik at man har bevart en betydelig sjømatindustri i Norge, og at man bare unntaksvis legger produksjon av sjømat til andre land.

11. www.nceraufoss.no

7 Rammevilkår

7.1 Status i dag

7.1.1 Lønnsomme bedrifter skaper sterke næringsklynger

Som tidligere nevnt har rapporten "Et Kunnskapsbasert Norge" vist hvordan spesielt tre sektorer, petroleumssektoren, maritim sektor og havbrukssektoren, er nasjonalt ledende. Årsaken er at kjernevirksomheten drives såpass lønnsomt at det gir grunnlag for investeringer i teknologiutvikling, produktutvikling og markedsutvikling. Lønnsomheten i oljenæringen har bidratt sterkt til en verdensledende leverandørindustri til denne sektoren. Disse funnene gjelder også i havbrukssektoren.

Sintef fiskeri- og havbruk gjennomfører årlige Ringvirkningsanalyser. Disse viser klart hvordan havbruksnæringen gir større ringvirkninger i form av arbeidsplasser i andre sektorer enn det fiskeriene gir.

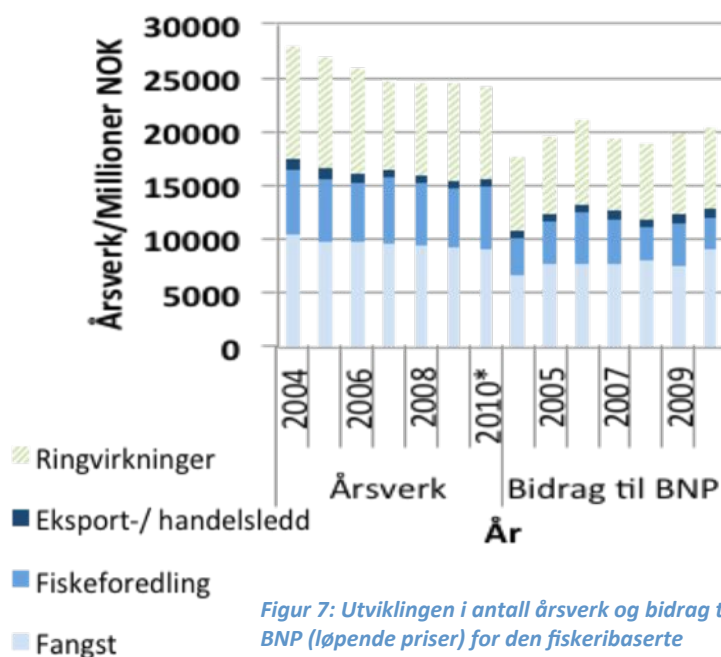
Effektivisering og strukturering i selve kjernevirksomheten fører altså til at det utvikles nye arbeidsplasser og ny verdiskaping i tilknytning til sektoren. Eller sagt med andre ord, en høyere lønnsomhet i den fangstbaserte verdikjeden gir grunnlag for leveranser av avanserte teknologiske produkter og tjenester til industrien som igjen bidrar til at leverandørindustrien kan vinne globale markedsandeler.

Det er derfor interessant å se nærmere på hvilke rammevilkår, både av særegen art og av felles karakter, olje-, maritim- og havbruksnæringen har, sammenlignet med sjømatnæringen.

7.2 Maritim industri

Den maritime næringsklyngen er i motsetning til de øvrige omtalte næringer ikke konsesjonsbelagt. Siden det er et ønske om at rederiene skal høre hjemme i Norge, tilrettelegger myndighetene for at næringen fortsatt skal ha sin virksomhet lokalisert til Norge. Et sentralt virkemiddel har vært nettolønnsordningen. Dette er en støtteordning til norske rederier med båter registrert i NOR – Norsk Ordinært Skipsregister. Nettolønnsordningen går ut på at staten betaler tilbake både skatt og sosiale avgifter til rederiene for deres norske sjøfolk. Kostnaden er 1,6 milliarder kroner årlig. Rederiene betaler i virkeligheten bare nettolønnsordningen.

Til den maritime næringsklyngen hører også skipsverftene. Myndighetenes fokus på å beholde rederiene i Norge har vært tuftet på nettopp et ønske

Figur 7: Utviklingen i antall årsverk og bidrag til BNP (løpende priser) for den fiskeribaserte verdikjeden for årene 2004 til 2010*. (SINTEF 2012) *basert på foreløpige tall fra nasjonalregnskapet for 2010.

om å beholde en sterk norsk leverandørindustri. Den maritime leverandørindustrien retter seg også i stor grad mot petroleumssektoren. Staten har her gått inn med to virkemidler som det er grunn til å nevne: Statlig eierskap og statlige garantier til kredittforsikring via GIEK. Det er også gitt statlig finansiering for å styrke eksporten via Eksportkreditt Norge. Myndighetene har mulighet til dette ettersom det i WTO-regelverket og EØS-regelverket er åpning for statlige garantier ved lange kontrakter som er typisk for denne delen av næringen. Slik sett vil også sjømatnæringen ha effekter av dette ved leveranser av større fiskebåter, havbruksanlegg etc. EØS-avtalen og WTO-regelverket åpner imidlertid ikke for at staten kan gi slike virkemidler for næringer med korte kontrakter. Eksport av sjømat er en slik næring. Dermed må eksportfinansiering og kredittforsikring skje på kommersielt grunnlag. Norge har imidlertid i motsetning til de fleste andre land valgt å opprettholde et statlig kommersielt selskap som kan yte kredittforsikring, og dermed være et supplement til de private aktørene.

7.3 Olje- og gassindustrien

Olje- og gassvirksomhet er en konsesjonsbelagt næring. Tildelingen av konsesjoner skjer gjennom tildelingsrunder hvor staten lyser ut et gitt antall blokker som det kan søkes utvinningstillatelse for. De som får konsesjon gis enerett til leteboring innenfor et avgrenset område på norsk kontinentalsokkel. Konsesjonene gis til grupper av selskap hvor et av selskapene er operatør, og driver virksomheten på

vegne av de andre selskapene. Selskapene som har fått konsesjonen gis eiendomsretten til sin andel av olje- og gassfunn i området. Tillatelsene er tidsavgrenset til 10 år, men med mulighet for forlengelse til normalt 30 år. Til grunn for tildelingene legges selskapenes faglige kompetanse med vekt på geologisk forståelse og teknisk kompetanse.

Selskaper som driver leting og utvinning av petroleum på norsk kontinentalsokkel skattlegges i henhold til petroleumsskatteloven, den marginale skattesatsen for slik aktivitet er 78 %. Petroleumsskatteloven gir også en rekke andre særregler for lete- og utvinningsselskap. En annen spesiell ordning er at både norske og utenlandske selskap som bedriver leteaktivitet kan få refundert sin skatt på 78 % året etter at leteaktiviteten foregår. Ordningen ble etablert for blant annet å skape interesse for å starte letevirksomhet på norsk sokkel. I 2009 delte staten ut nesten ti milliarder kroner i skatterefusjon til nesten 50 selskaper etter underskudd i letevirksomhet. Dette må midlertid sees i sammenheng med at petroleumsnæringen har en sterk ressursbeskatning, og det blir derfor for enkelt å kalle dette for subsidiering.

INTSOK – Norwegian Oil and Gas Partners – ble etablert i 1997 av industrien og myndighetene i fellesskap. INTSOKs mål er å bidra til at norsk leverandørindustri til olje- og gassektoren utvikler sine internasjonale markeder og muligheter. Myndighetene bidro med 16,5 millioner NOK i 2012.

7.4 Havbruksnæringen

Historisk har havbruksnæringen hatt mange reguleringsformer som ble hentet fra fiskerinæringen. Frem til 1991 var havbruksnæringen underlagt råfiskloven, og all førstehåndsomsetning måtte skje via Fiskeoppdretternes Salgslag (FOS). Havbruksnæringen var også underlagt en lovgivning som var inspirert av deltakerloven. Kun oppdrettere kunne inneha oppdrettskonsesjoner, og det skulle kun være én konsesjon for hvert selskap. I 1991 ble loven endret slik at det ble tillatt å ha flere konsesjoner for hvert selskap. Loven er i dag endret slik at kravet om eiers havbrukskompetanse er erstattet med at det i selskapet skal være slik kompetanse. Avviklingen av omsetningsmonopolet og endringene i oppdrettsloven har bidratt til endringer. I dag har næringen i langt større grad vertikalt integrerte selskap, og større sammenslutninger via aksjeselskap.

Havbruksnæringen har imidlertid fortsatt sterke reguleringer både i form av at det kreves konsesjon for drift, gjennom produksjonsreguleringer, og ved at

havbruksselskapene må ha lokaliteter for å drive virksomheten. Dette gjør at havbruksbedriftene både må ha konsesjon gitt av fiskeri- og kystdepartementet, og tilgang på lokalitet gitt av kommunene som i tillegg er regulert av en rekke ulike sektorlover. Konsesjoner innenfor havbruksnæringen er omsettelige. I tillegg har myndighetene foretatt både økninger i konsesjonsvolumet og en rekke konsesjonstildelinger. Kriteriene for tildeling av havbrukskonsesjoner har variert fra tildeling til tildeling, men har ofte vært knyttet opp til distriktpolitiske målsetninger.

Mer utdypende om dette er skrevet i FHL-rapporten: "Sjømat 2025 – Verdens beste havbruksnæring".

7.5 Økonomiske virkemidler

Generelt er det slik at etter at Norge har inngått en rekke internasjonale avtaler, som eksempelvis EØS-avtalen, har myndighetene begrensede muligheter til å tildele enkelte bransjer særordninger i form av økonomisk støtte eller skattelettelser. Vi kan ikke se at det er ordninger av et visst omfang innen andre eksportnæringer enn oljenæringen og maritim næring.

Rammevilkår skal i utgangspunktet legge til rette for at det er mulig å utvikle lønnsomme bedrifter, og både nettolønnsordningen og letefradragordningen avlaster risiko for bedriftene innen de aktuelle bransjene.

7.5.1 Fiskerinæringens særreguleringer

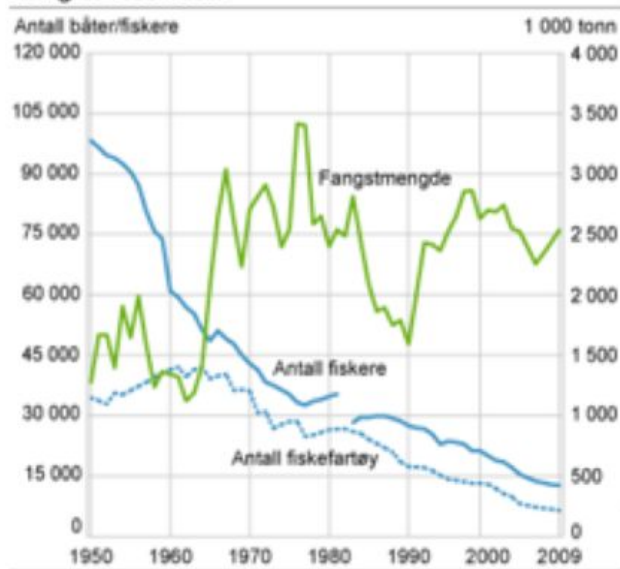
Fiskerinæringen har historisk sett vært en næring der utøvelsen, både på sjø og land har vært sterkt regulert fra myndighetenes side. Dette er fortsatt tilfelle i større utstrekning enn for de fleste andre næringer.

Deltakelsen i fiskerinæringen reguleres av en egen særlov, deltakerloven. For å kunne få tillatelse til å drive fiske må man stå i fiskermanntallet. Loven har delvis en ressursmessig begrunnelse. En har behov for å begrense fangstkapasiteten, og et ønske om legge til rette for at høsting av marine ressurser skal komme kystbefolkning til gode og bidra til å sikre bosetting og sysselsetting i distriktene. I tillegg har myndighetene via loven søkt å hindre utenlandsk eierskap til fiskeressursene.

Loven setter altså et forbud mot at andre enn fiskere kan være majoritetseiere i fiskefartøy. Etter hvert som flere fiskebåtredere har utviklet seg til store selskaper har vi fått begrepet "administrative redere" som er et unntak fra loven, dette er redere som ikke er eller har vært aktive fiskere. Det er i tillegg gitt unntak fra loven for deler av torsketrålfåten. Hensikten har her vært at industrien ved å eie trålere skulle kunne sikre seg råstoff utenfor hovedsesongene. Denne delen av flåten

Færre hender i arbeid

Utviklingen i antall fiskebåter, antall fiskere og fangstmengde, 1950-2009

Figur 8 SSB

er regulert med egne særreguleringer i form av plikt til å tilby fisken til bestemte anlegg, og plikt for anleggene som kjøper til å bearbeide deler av fisken.

I tillegg til at det er reguleringer på adgangen til å delta i fisket, er også selve fisket regulert i form av kvoter og andre bestemmelser om utøvelsen av fisket.

Totalkvotene som settes for hele fisket gjøres med bakgrunn i bestandsvurderinger og miljømessige mål. Etterhvert som det ble innført totalkvoter i de ulike fiskeriene, har myndighetene også fulgt opp med kvoter knyttet til de enkelte fartøy. Dette har gjort at myndighetene har hatt muligheten til å styrke driftsgrunnlaget på fiskefartøyene gjennom kondemneringsordninger (uttak av fiskefartøy fra aktivt fiske), og gjennom strukturtiltak (mulighet for å samle flere fiskekvoter på ett fartøy).

Næringen har på sin side utviklet stadig mer effektive fangstredskaper og fiskefartøy. Dette har ført til at vi har fått færre fiskefartøy og færre fiskere som har høstet på en fiskeressurs som har vært i positiv utvikling. Strukturpolitikken har altså bidratt til å bedre lønnsomheten i flåten.

Ettersom fiskerinæringen har sterke distriktpolitiske målsetninger har strukturering og effektivisering ikke vært politisk like akseptabelt. Vi har blant annet opplevd at strukturpolitikken har blitt forsøkt reversert. Dette har vært gjenstand for stor debatt. Mens det i andre sektorer tilrettelegges for automatisering, strukturering og effektivisering, har dette vært politisk omstridt innenfor fiskeriene. Resultatet er at vi har ulik grad av strukturering i de ulike flåtegruppene. Den

pelagiske ringnotflåten har fått størst anledning til å strukturere, mens kystflåten basert på torsk fisk har fått minst anledning til å strukturere.

I tillegg til strukturpolitikken er også flåten styrt av reguleringer som ikke er nødvendige for å sikre bærekraftig forvaltning. Hensikten er blant annet å sikre "rettferdig" fordeling mellom flåtegrupper, redskapsgrupper og regioner. Disse reguleringene vil ofte bidra til å konservere gamle strukturer, de gir lite fleksibilitet i utøvelsen av fisket og kan oppleves uhensiktsmessige både for aktører på sjø og land. Dagens regime gjør at mange er tvunget inn i et ulønnsomt fiskeri som gir dårlig kvalitet på produktet. For landindustrien som skal tilpasse seg et svært dynamisk internasjonalt matvaremarked, gjør dagens fastlåste reguleringer det vanskeligere å konkurrere i markedet.

Landindustrien har siden mellomkrigstiden spilt en politisk rolle i sysselsettingen og bosetningen i distriktene, særlig i Nord-Norge. Ingen andre næringer bærer i dag et slikt nasjonalt ansvar. Det har gjennom statlig innsats og regelverk blitt stimulert og tilrettelagt for både særskilte produksjonsformer og lokalisering. Lovverket virker slik at det konserverer næringen. Dette medfører at en bruker råvarene slik man trodde det var optimalt på 50-tallet.

Ikke bare er eierskap, muligheten til strukturering og valg av redskap regulert i fiskerinæringen. Selve handelen er også regulert via en egen særlov. Fiskesalgslagsloven fastsetter at all fisk som omsettes i første hånd (fra fisker til neste ledd, normalt industrianlegg) skal omsettes gjennom fiskereide fiskesalgslag. I dag har vi seks fiskesalgslag som forvalter denne omsetningsretten. Eneretten omfatter rett til å bestemme hvordan omsetningen skal foregå, herunder fastsettelse av minstepriser, oppgjørsregler og salgsvilkår som er bindende både for kjøper og selger av fisk i første hånd.

Den historiske bakgrunnen for innføring av råfiskloven var knyttet til sosiale og økonomiske forhold i mellomkrigstiden. Den gangen var det svært skjev fordeling av både makt og økonomi mellom fiskerne og industrien. I Nord-Norge hadde vi en væreeierøkonomi der fiskekjøperne hadde stor makt og sterkere økonomiske ressurser enn fiskerne. Fiskeriene var åpne og preget av en sterk tilvekst av små fiskefartøy i forbindelse med arbeidsledigheten på 30-tallet. Dette er det historiske bakteppet som legitimerer loven som gir fiskerne monopolrettigheter på bekostning av fiskeindustrien.

Et sentralt spørsmål blir dermed om rederne og fiskerne fortsatt er en utsatt gruppe. Er det økonomiske

skjevheter som taler for at en gruppe private næringsdrivende (fiskeindustrien) skal pålegges å ta risikoen på vegne av en annen gruppe private næringsdrivende (rederne/ fiskerne)?

7.5.2 Politisk fokus på global konkurransekraft?

Oppsummert kan vi si at konsesjonspolitikken innenfor petroleumsindustrien synes å være nøytral og basert på kompetanse i selskapene. Videre har myndighetene hatt politisk fokus på å tilrettelegge for å øke petroleumsindustriens og den maritime industriens internasjonale konkurransekraft, også ved at det brukes økonomiske virkemidler.

Politisk har man erkjent at disse næringene må ha rammevilkår som gjør det attraktivt å lokalisere virksomheter til Norge.

Den slags særordninger er fraværende i sjømatnæringen, og i tillegg har man et regelverk som historisk ble utviklet for å understøtte bosettingsstruktur og distriktsutvikling. Den villfiskbaserte næringen har et særlig komplekst reguleringsregime. Myndighetene har beholdt særlover som regulerer deltakeradgangen og handelen. I tillegg har myndighetene videreført ordninger som gjør at det er myndighetene og ikke næringsaktørene som styrer strukturering og driftsformer.

Det kan stilles spørsmål ved om dette regelverket er tilpasset dagens utfordringer og om det legger til rette for å oppnå lønnsomhet i en konkurranseutsatt industri. Så vidt vi kan se, har ingen andre næringer i Norge slike underliggende forventninger og strukturer knyttet til sine rammebetingelser som det sjømatnæringen har, og som særlig den villfiskbaserte delen av næringen har.

De bedriftene som historisk har fått hevd på rettigheter har også fått et betydelig konkurransefortrinn målt mot de bedrifter som ikke har slike rettigheter. Det er derfor bekymring for at en avregulering vil skape et skille mellom bedrifter som har fått slike rettigheter og bedrifter som ikke har det. Endringer av regelverket må ta høyde for dette, og gjennomføres trinnvis.

7.6 Status i 2025

Vi legger til grunn at ordninger som virker konkurransevridende enten harmoniseres eller avvikles frem mot 2025. Dette gjelder blant annet nettollønsordningen som i dag gir sjømatnæringen

dårligere rammevilkår enn maritime næringer.

Vi legger til grunn at fiskeripolitikken i 2025 er endret fra å være rettet mot distriktpolitiske målsetninger med høy grad av regulering av næringens virksomhet, til å være rettet mot en mer allmengjøring av sjømatnæringen i den hensikt å styrke dens globale konkurransekraft. Særreguleringer og særlover vurderes ut fra om de bidrar til å øke konkurransekraften og lønnsomheten i næringen.

Det legges til grunn at en fiskesalgslagslov fremdeles består i 2025, men at den er endret. Loven skal bidra til å sikre god ressursrapportering til myndighetene. Det vil være ett salgslag for hele kysten og for alle arter, og dette vil være en ryddig og god markedsplass. Eierskapet til salgslaget er nøytralt ved at både fiskersiden og landsiden er inne på eiersiden. Prisene på fisk i førstehånd fastsettes som i et normalt marked gjennom tilbud og etterspørsel, og minstepriser fastsettes bare unntaksvis. Omsetnings- og oppgjørsbetingelsene er like, et resultat av aktørens ønsker og behov, og sikrer at aktørene i større grad har fleksibilitet til å tilpasse seg råstofftilgangen.

Det legges til grunn at deltakerloven er fjernet i 2025. Dette gir industrien mulighet til, gjennom kjøp av fiskerettigheter/ kvoter, å sikre råstofftilgangen på en bedre måte enn i dag. Vi vil derfor se flere eksempler på vertikalt integrerte selskap, med både rederi og industri som hovedaksjonærer. Kvantene er i 2025 fristilt fra fartøyene slik at eierne selv har fleksibilitet til å velge hvordan høstingen skal foregå. Endringene er trinnvis og det sørges for at det ikke skapes et A- og et B-lag basert på hvem som hadde fiskerettigheter historisk.

VISSTE DU AT...

enkelte industribedrifter som investerer i forskning hindres i å tenke langsiktig. I dag får disse bedriftene, som har behov for viltlevende marine ressurser i forskningen (som krill og raudåte), ikke rettigheter til å høste ressursen om de ikke allerede er fiskere /redere.

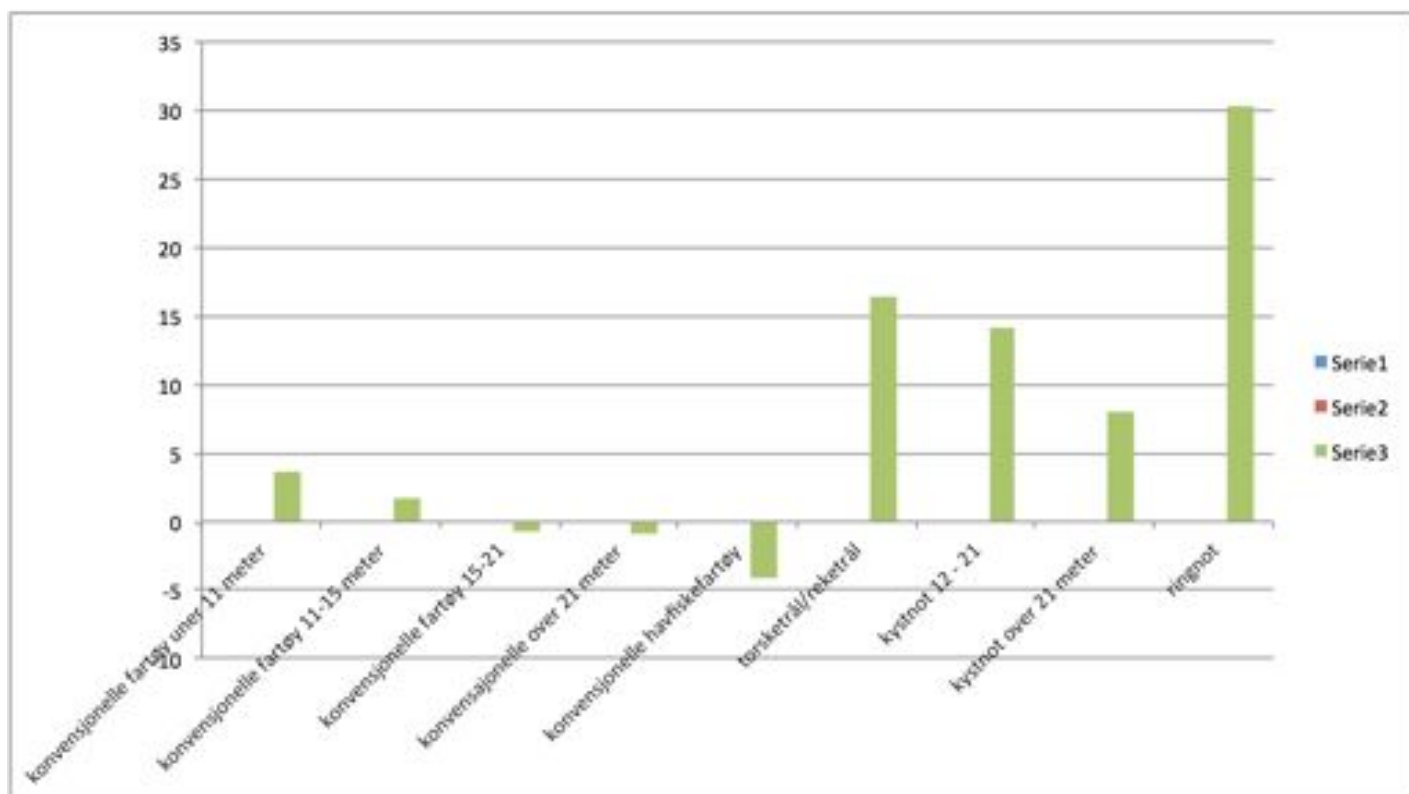
8. Rammevilkår

8.1 Status i dag

Som vi beskrev i kapittel 6 er det norske arbeidsmarkedet preget av et særnorsk lønns- og kostnadsnivå. For å tilpasse seg det høye lønns- og kostnadsnivået gjennomfører alle deler av næringslivet strukturtilpasninger, automatisering av produksjonen, og utflytting av deler av produksjonen. De bedriftene og bransjene som ikke evner å tilpasse seg det norske lønns- og kostnadsnivået forsvinner ut av landet eller blir lagt ned. Det er kun de bedrifter og bransjer som evner å utvikle høy grad av lønnsomhet som overlever.

færre fiskefartøy ettersom produktiviteten til hver ansatt økes via struktureringen. I prinsippet ser vi ikke at det bør være forskjell på myndighetenes styring her og i havbruksnæringen. I havbruksnæringen er man på vei til å fjerne det øvre taket på eierskap som inntil nå har vært 25 % av konsesjonsvolumet.

Det pekes på at struktureringen av flåten har hatt en negativ effekt på kvaliteten, at vi har sett tendenser til økt volumfokus, og at fisket har blitt svært sesongbasert. Vi mener at denne utfordringen må løses på andre måter enn ved å hindre strukturering. I havbruksnæringen har standarder og krav fra

Figur 9 : Resultat i flåten i 2011, basert på tal frå Lønnsomhetsundersøkelsen i Fiskeridirektoratet. Resultat i prosent av driftsinntektene i flåten, 2011. Lønnsomhetsundersøkelsen Fiskeridirektoratet.

8.1.1 Lønnsomhet og strukturering i fiskeflåten

Som beskrevet i forrige kapittel styrer myndighetene i hvilken grad flåten kan struktureres. Lønnsomheten i de ulike flåtegrupper er knyttet opp til i hvor stor grad de har adgang til å strukturere. Ringnotflåten er den flåten som har hatt størst adgang til å strukturere og den har også fått høyest lønnsomhet. For kystflåten basert på torskefisk gjelder det motsatte.

Med en friere strukturering vil lønnsomheten i flåten kunne økes, og vi vil kunne få en utvikling i fiskerinæringen som minner om utviklingen vi har hatt i havbruksnæringen siden 1991. En friere strukturering vil føre til at det blir færre ansatte på flåteleddet og

markedet gitt positiv effekt, og det må forventes en tilsvarende utvikling også på fiskerisiden.

Vi mener at dette vil gi grunnlag for en lønnsomhet i flåteleddet som er såpass sterk at man får de samme klyngeeffekter som er beskrevet av Torgeir Reve m. fl. også innenfor fiskeriene.

8.1.2 Strukturering og lønnsomhet i fiskeindustrien

Driftsundersøkelsene viser at fiskeindustrien samlet over tid har hatt negativ avkastning. Brytes tallene ned på de enkelte bransjer så har klippfiskbransjen og fiskemel- og fiskeoljebransjen hatt den beste

utviklingen. I det siste har det også vært en positiv utvikling innenfor den pelagiske konsumindustrien, men dette skyldes til dels at vi har hatt en periode med store kvoter. Med reduserte kvoter vil denne industrien på ny oppleve overkapasitet på landsiden som minsker lønnsomheten. Gjennomgående viser driftsundersøkelsene at det er svake resultater for fiskeindustrien, og spesielt for den delen som baserer seg på mottak av fersk hvitfisk i Nord-Norge.

Det er mange årsaker til at det er ulike resultater for de ulike anvendelsene, og også til at det over tid har vært gjennomgående negativ avkastning i fiskeindustrien. Det kan imidlertid synes som om de bransjer som har hatt en mer industriell utvikling har evnet å endre resultatene i positiv retning.

8.1.3 Verdikjedeutvikling og arbeidsdeling

Den norske fiskeindustrien har endret seg mye siden 1970-tallet. Ikke minst har sjømatnæringen i større grad blitt integrert i en mer global arbeidsdeling. Dette er ikke særegent for sjømatnæringen, også andre sektorer har utviklet seg i retning av at man ikke nødvendigvis gjør all produksjon i Norge. Tiden hvor Norge produserte kjøleskap, TV-apparat etc. er blant annet erstattet med spesialisert produksjon av bildeler. Denne utviklingen har vi også sett i sjømatnæringen. Halvfabrikat produsert i Norge blir gjerne slutt-tilvirket i de enkelte markedene. På den måten vil man kunne gjøre produktene tilpasset ulike markeder.

Innenfor pelagisk sektor har en klart å øke filetandelen gjennom vellykket automatisering. I 2013 vil 75 – 80 % av silda bli eksportert som filet. Pelagisk industri er fornøyd med å holde på rollen som leverandør av halvfabrikata til markedet. Hvis norske bedrifter bearbeider utover dette så vil bedriftene bli konkurrenter til sine egne kunder som driver slutttilvirkning nært markedene basert på norske halvfabrikat. Økt bearbeiding i Norge vil også ha utfordringer knyttet til tollsatser som øker med bearbeidingsgraden, og det norske kostnadsnivået.

Mens pelagisk sektor har lyktes har klippfisknæringen tapt markedsandeler i hovedmarkedene Brasil og Portugal. Vår tradisjonelle hele klippfisk har tapt i konkurranse mot ferdig utvannede produkter fra Portugal og hakkete (opprevne) produkter fra Kina. Forbrukerne etterspør lettvinde produkter, som norske eksportører ikke har tilbudt.

Norge må være dyktig til å optimalisere innen disse rammebetingelsene og utnytte global arbeidsdeling.

Det viktigste er at de totale verdikjedene blir lønnsomme – ikke nødvendigvis at alt skjer i Norge.

Innenfor den globale arbeidsdelingen finnes ikke bare bedrifter som driver produksjon av selve sjømaten, men også bedrifter som tilbyr varer og tjenester til sjømatnæringen. Innenfor leverandørindustrien har Norge sterke fortrinn men en av utfordringene har vært at lønnsomheten i selve fiskeindustrien ikke har vært god nok. Høy lønnsomhet i hovednæringen gir et større marked for leverandørindustrien.

8.2 Status 2025

Det legges til grunn at det i 2025 er en lønnsom villfiskbasert sjømatnæring i Norge som har romslige rammevilkår til å strukturere og automatisere produksjonen.

Vi legger til grunn at Norge vil være et foretrukket land for lokalisering av foredlingsbedrifter ettersom Norge har kommet langt i strukturering, automatisering, rasjonalisering, internasjonal arbeidsdeling og ved at vi ligger nært ressursene.

Det legges til grunn at reguleringene av fisket vil være mer dynamiske, og styrt etter bedriftenes etterspørsel etter råvarer. Vi vil se et friere redskapsvalg i fisket, fristilling av kvoter og fartøy, og et langt tettere samarbeid mellom flåte og industri. Flåten vil levere produkt, mengde og kvalitet til tidspunkt som industrien etterspør. Prismekanismene som regulerer dette vil være sterkere enn i dag.

Norge vil i 2025 være et foretrukket land for lokalisering av bedrifter som produserer varer og tjenester til næringen. Dette ettersom våre bedrifter er verdensledende og har høy avkastning.

Forvaltningen og regelverket for norske villfiskressurser vil ivareta et enda strengere krav til miljømessig bærekraft. I flere sammenhenger vil Norge fremstå som en internasjonal autoritet på fiskeriforvaltning.

Norsk villfisk vil i 2025 ha opparbeidet en internasjonal merkevarestatus på samme måte som norsk laks har i dag. I tillegg vil enkelte fiskeslag som for eksempel norsk torsk markedsføres som egen merkevare.

9. Rammevilkår

9.1 Status i dag

Sjømatnæringen er en av de mest eksportrettede norske næringene. 90 - 95 % av næringens produkter selges utenlands. Siden 2006 har produkter fra havbruk stått for mer enn halve verdien av den samlede norske sjømateksporten. Dette på tross av at havbruk målt i volum produserer langt mindre enn den villfiskbaserte delen av næringen. Produktene fra næringen når ut til et stort antall markeder, anslagsvis 130. De siste årene har også hjemmemarkedet, som utgjør et stort og kjøpesterkt marked for norske sjømatprodukter, fått mer oppmerksomhet.

Konkurransesituasjonen i markedene har endret seg betydelig de siste årene og blitt gradvis hardere. Vi konkurrerer ikke lenger bare med fisk fra Island og andre naboland, men med fiskeprodukter fra hele verden og ikke minst andre proteinkilder. Dette har satt sitt preg på norsk sjømateksport som i dag i stor grad er preget av eksport av råvarer til videre industriell behandling i lavkostnadsland.

Norges posisjon i markedet bestemmes av en rekke forhold; produkt, kvalitet, pris, kostnadsnivå, markedsføring, markedsadgang, valuta, logistikk, kunnskap m.m.

I 2012 eksporterte Norge 2,36 millioner tonn sjømat til en verdi av 51,6 milliarder kroner. Med få unntak har vi hatt en sammenhengende vekst i eksportverdien siden 1990.

Sjømatnasjonen Norge står i 2013 på to solide bein, havbruk og fiskeri. For begge disse sektorene vil endringer i priser og etterspørsel fra år til år påvirke eksportverdien. For den tradisjonelle fiskerisektoren vil i tillegg endringer i ressurstilgangen også påvirke hvor mye fisk som er tilgjengelig. Vi er nå inne i en periode med reduserte kvoter på pelagiske arter (særlig sild), mens vi i hvitfisknæringen står foran en periode der årelang bærekraftig forvaltning har gitt rekordhøye torskekvoter.

Til tross for svekket økonomi i viktige markeder, har Norge beholdt konkurransekraften og tatt markedsandeler. Men deler av den tradisjonelle fiskerinæringen har tatt store priskutt for å beholde posisjonen i markedet. Norge er nå den desidert største leverandøren til både EU og Russland. 20 prosent av all sjømat importert til EU har norsk opprinnelse.

9.1.1 EU

Vårt hovedmarked er EU, men som følge av at vi står

utenfor EU møter norsk sjømat flere utfordringer:

- EØS-avtalen omfatter ikke sjømatprodukter, og norsk sjømat møter varierende grad av toll ved import til EU. Dette har over år vært avgjørende for industrien i Norge, som langt på vei har tilpasset industristrukturen og produktspekteret til EUs importregime.
- Norge står utenfor euro-samarbeidet, og må leve med risiko knyttet til valutaendringer og i lange perioder med en sterk norsk valuta målt mot euro.

9.1.2 Markedsadgang

Fisk er i likhet med landbruksvarer et produkt som blir møtt med beskyttelse i mange markeder. Næringen har derfor tidvis store problemer med markedsadgang til flere markeder. Tradisjonelt har toll og kvoter utgjort en stor handelshindring, særlig for mer bearbejdede varer. Globalt har vi vært gjennom en periode på 80- og 90-tallet med en liberalisering av handelsbetingelsene gjennom WTO (Verdens handelsorganisasjon). Gjennom samarbeidet i EFTA har vi også fått bedret markedsadgangen til de land EFTA har inngått frihandelsavtaler med. Det er like fullt fortsatt betydelige tollhindringer som møter norsk sjømat globalt.

Proteksjonisme har blitt mer og mer gjeldende de siste årene. Flere forhold motiverer ulike land til å beskytte egen industri. Globaliseringen har forsterket den internasjonale konkurransen. BRIKS-landene utfordrer vestens økonomiske hegemoni samtidig som flere vestlige land preges av økonomisk krise. Ettersom importkvoter og tollsatser for industrivarer er bygget ned har landene nå i økende grad tatt i bruk tiltak som har karakter av tekniske og veterinære handelshindringer. For sjømatnæringen medfører dette utfordringer på det veterinære området ved at importlandene stiller uforholdsmessig strenge krav til "frihet for" smittestoffer som kan ramme dyr herunder fisk. Flere av importlandene har også for liten toleranse for forekomst av miljøforurensninger (uønskede stoffer) m.m. Importlandenes krav framstår ofte som handelshindrende og konkurransevridende fordi de samme kravene ikke gjelder for egen produksjon eller for andre eksporterende land. WTO har klare regler om at slike tiltak må være like strenge for innenlandske produkter som for importerte produkter. De fleste av hendelsene har løst seg etter kortere eller lenger tid, og grunnlaget for at man har kommet frem til løsninger som åpner for videre handel er avtalerregelverket i WTO. Utfordringen er at slike hendelser begrenser handelen i kortere eller lengre perioder og krever at man har nødvendig ressurser i form av kompetanse, kapasitet og

økonomi til omfattende analyser både på eksport- og importsiden for å få de enkelte saker løst.

9.1.3 Vår posisjon i markedene

Kvalitet og stabilitet i råstofftilgangen

Fiskerinæringen er fortsatt svært kvantumsorientert. Vi har tilgang på store fiskeressurser, og disse høstes slik vi tidligere har vist i korte og hektiske sesonger. Dette er et landingsmønster som verken legger til rette for god kvalitetstenking eller for å sikre industrien jevn produksjon over året. Tilførselen av villfisk vil alltid ha et usikkerhetsmoment over seg, men tilgangen på råstoff til norsk fiskeindustri er i dag for lite stabil og for mye preget av usikkerhet. Reguleringene har til en viss grad prøvd å løse dette, men ikke i tilstrekkelig grad. Satt på spissen kan en si at i dag driver store deler av næringen ikke med salg og markedsføring, men kun med logistikk.

Prismekanismene i handelen mellom fisker og industri fungerer ikke godt nok til at prisen kan jevne ut råstoffleveransene eller sikre rett kvalitet på råstoffet. Samtidig blir kundene i markedene større, og krever i økende grad sikre og standardiserte leveranser. Sjømatindustrien har derfor en økende utfordring knyttet til den sesongvise råstofftilgangen.

Markedsføring / merkevarebygging

Norges sjømatråd markedsfører norsk sjømat over hele verden på vegne av den norske fiskerinæringen. Det er fiskerinæringen selv som finansierer sjømatrådet gjennom en avgift på all eksport av norsk fisk og sjømat. Markedsarbeidet som gjøres av Norges sjømatråd skal øke etterspørselen etter norsk sjømat. Markedsføringen fungerer som en støtte til eksportørens eget salgsarbeid, og sjømatrådet har aktiviteter i markedene sammen med næringsaktørene. Ved å øke kjennskapet til sjømat fra Norge, er sjømatrådets markedsføringsarbeid med på å legge et godt grunnlag når den enkelte eksportør vil nå ut med produktene sine til konsumenter over hele verden. Norges sjømatråd bygger merkevaren Norsk Sjømat generelt.

I svært mange markeder er opprinnelse på fisken viktig, og preferansen for norsk fisk er høy. Sjømatrådet opplever i dag at denne gevinsten ikke blir tilstrekkelig utnyttet i mange markeder, blant annet på grunn av manglende og feil merking av art og opprinnelse.

Bare et fåtall produsenter av norsk sjømat satser på egen merkevarebygging. I pelagisk industri er eksportproduktene nesten utelukkende råvarer og bulkprodukt eller halvfabrikata som går til videre bearbeiding i markedene. Innenfor hvitfisksektoren er

næringen fortsatt preget av mindre bedrifter med begrenset styrke til å drive markedsføring av egen merkevare. Merkevarebygging vil være en viktig del av en norsk vekststrategi.

9.2 Status i 2025

Fram mot 2025 vil befolkningsveksten i verden fortsette. En økende verdensbefolkning fører til økt behov for matvaretilførsel globalt.

Sjømat er en viktig del av løsningen: Under 2 % av matproduksjonen kommer i dag fra havet. Denne andelen må økes. Helsemyndighetene verden over anbefaler dessuten økt inntak av sjømat for å bedre folkehelsen. Det store potensialet for økt sjømattilførsel globalt er innen havbruk. Økt sjømattilførsel kan også sikres gjennom ytterligere forbedring av forvaltningsregimer for ville fiskestammer samt økt utnyttelse av råstoff fra villfisk og havbruk. Det er store muligheter for å tilføre verdensbefolkningen betydelig mer sjømat fra Norge enn i dag.

I 2025 har Norge befestet sin posisjon som hovedleverandør av fisk til EU, og etterspørselen etter sjømat vil være sterk. Arbeidsgruppen legger til grunn at Norge i 2025 har frihandel med alle fiskeprodukter til EU. Dette er oppnådd enten ved at fisk er inkludert i EØS-avtalen, medlemskap i EU eller gjennom andre endringer i samarbeidet mellom EU og Norge. Dette vil ikke legge grunnlaget for ny industrivekst i Norge, men vil likevel sikre norsk industri fleksibilitet i produksjonen. Innenfor flere områder vil Norge kunne være en større leverandør av hel- eller halvfabrikata nettopp til vårt nærmeste marked.

Hele fisken, inkl. restråstoffer og biprodukter, vil utgjøre grunnlaget for verdiskapingen.

Størst eksportutvikling har norske produkter hatt i BRIKS-landene (Brasil, Russland, India, Kina og Sør-Afrika). Bortsett fra i Russland forventes befolkningen i disse landene å øke sterkt i tiden fremover. Med en voksende middelklasse som er potensielle kjøpere av høyt prisede sjømatprodukter fra Norge vil disse markedene bli gradvis viktigere for sjømateksporten.

Forvaltningen i Norge har tilpasset seg de endrede betingelsene i verdenshandelen, og har bygget opp en stor kunnskap og kapasitet på veterinære spørsmål og utfordringer som sjømatprodukter møter i handelen. Sjømatindustrien har i 2025 en jevnere og mer forutsigbar tilgang på råvarer av høy kvalitet. Dette oppnås gjennom reguleringer, større satsing på levendefangst og levendelagring, og gjennom

endringer i forvaltningsmodellene.

Norsk fiskerinæring har fått styrket markedsposisjon og konkurransevne ved at det er etablert flere større integrerte sjømatelskap (med fiskeri, havbruk og ingrediens) med råstoff- og kvalitetskontroll gjennom hele verdikjeden. Dette har gitt grunnlag for sterke næringsklynger, med god tilgang på kompetanse og kapital.

Helse og sunnhet er i 2025 en megatrend, det samme er fersk kvalitetsmat. Det er høy betalingsvilje for kvalitetsprodukt og ferskmarkedet er viktigere. Disse trendene gjør det mulig for Norge å ta ut noe av vårt komparative fortrinn med nærhet til ressursene: fersk fisk av høy kvalitet i et høyt prissegment.

Gjennom etablering av større integrerte selskaper, med full kontroll på produksjon gjennom hele verdikjeden, har vi dannet grunnlag for bedrifter med nok økonomisk tyngde til å satse på merkevarebygging. Norske markedsposisjoner er også styrket ved profesjonell merkevarebygging av norsk vill fisk.

10. Transport og klima

10.1 Status i dag

10.1.1 Transport

Den norske sjømattransporten baseres i dag i sterk grad på landevei eller bane. Pelagisk fisk er et unntak som i

all hovedsak blir transportert med båt. Veinettet i Europa gjør at transporten kan være svært utfordrende. Flere steder er veinettet sprengt når det gjelder kapasitet. Mange steder, særlig i Norge, er det i dårlig forfatning og vinterstid kommer i tillegg problemer med stengte veier og dårlige føreforhold.

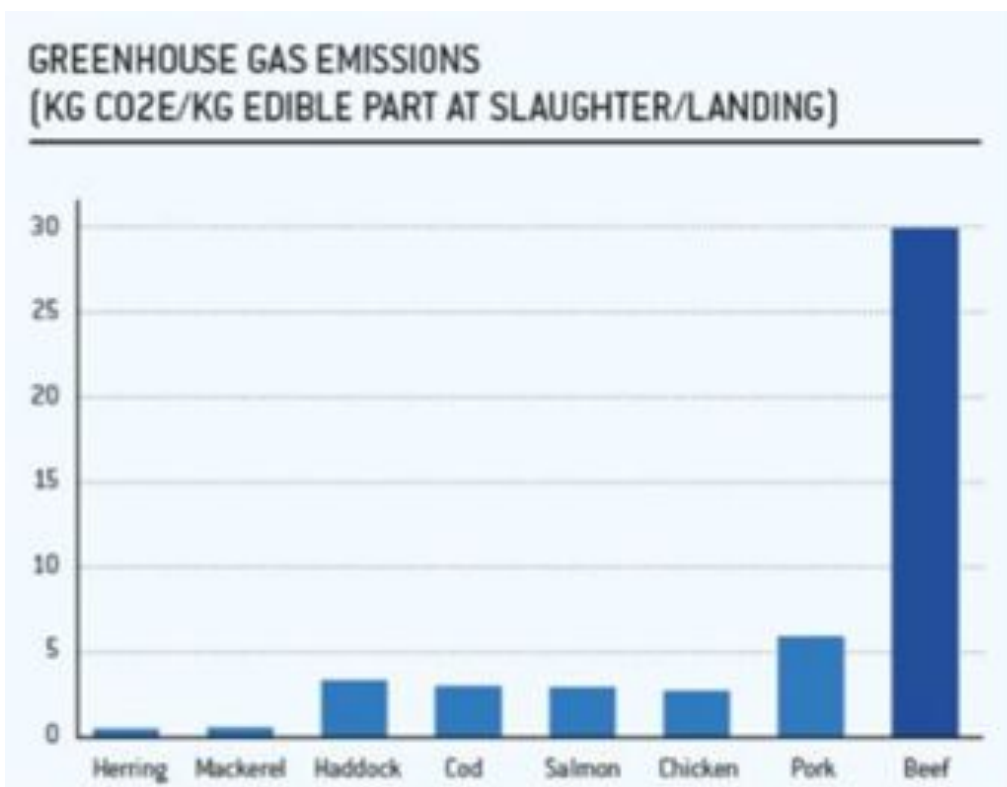
10.1.2 Klimaspor ulike sjømatprodukter

Sjømat er en klimavinner på matbordet og ligger generelt lavt i utslipp sammenlignet med annen matvareproduksjon. I en studie utført av SINTEF i 2009 kommer sjømatprodukter godt ut sammenlignet med konkurrerende landbruksprodukt. Sild og makrell har de laveste utslippene av CO₂ med 0,5 kg/CO₂ pr kg spiselig produkt. Biff ligger høyest med 30 kg/CO₂ pr kg.

I 2012 ble det startet et større internasjonalt samhandlingsprosjekt med mål om å få på plass en felles beregning av klimautslipp. Dette skal skje gjennom standardiseringsarbeid og utvikling av et enkelt nettbasert verktøy for beregning av klimaregnskap for sjømatprodukter. I tillegg skal det lages en håndbok med informasjon og rettledning i arbeidet med klimaregnskap, og det vil være arbeidsmøter for internasjonal samhandling på området. Prosjektet skal være avsluttet i løpet av 2013.

10.1.3 Annen miljømessig påvirkning

Valg av fiskeredskap er av betydning for hvor effektivt fisket blir samtidig som det også kan ha innvirkning på

Figur 10 Utslipp av klimagasser fra fiskeri og havbruk sammenlignet med kjøtt fra landbruk. Utslipp av klimagasser omregnet til kg CO₂ ekvivalenter for fangst av ulike fiskeslag, oppdrettet laks, kylling, svin og storfekjøtt. Sjømat kommer svært godt ut av en slik sammenligning både med svin og storfekjøtt. (Kilde: Sintef)

miljøet. Tråling har enkelte steder vært med på å ødelegge korallrev og sårbar bunnfauna. CRISP er et prosjekt som i tillegg til bedre overvåking og kontroll på fiskeredskaper jobber med identifisering av fisken før fangsten starter. Prosjektet går i regi av fiskerinæringen og FoU-miljø. (<http://www.imr.no/crisp/en>)

Forsøpling av havet kan skape problem for sjøpattedyr og fisk. I forhold til fiskerinæringen er gjenglemt og mistet fiskeredskap det mest alvorlige, da disse kan bli stående å fange fisk i lang tid.

10.2 Ambisjoner i 2025

Med økende transportbehov og sprengt veikapasitet i Europa, vil langt mer av transporten i 2025 foregå til sjøs og på bane der det er hensiktsmessig. I tillegg vil det være sannsynlig at mer gass blir brukt i stedet for diesel. Myndighetene må legge til rette for en miljømessig og effektiv transport av ferske og frysede produkter. Bedriftene vil ut fra dette bruke de mest tilgjengelige og miljømessige løsningene. Et forpliktende strategisk jernbanesamarbeid med Sverige vil i 2025 være en realitet. Jernbanetransport fra Nord-Norge til viktige fiskemarkeder i Europa vil være vanlig. Sammenbinding av veier på Vestlandet og utbygging av transportknutepunkt vil bidra til at også sjømat fra Vestlandet i større grad blir fraktet med bane.

Klimaspor vil ytterligere bli redusert ved at søkelyset rettes mot reduksjon av CO₂ - utslipp i de ledd av verdikjeden som er mest belastet. Dette vil være mulig ved blant annet å se på ulike transportmetoder, finne det mest miljøvennlige drivstoffet og ta i bruk de mest optimale fangstmetoder.

I forhold til annen miljømessig påvirkning vil valg av fiskeredskap få mer betydning for hvor det kan fiskes, da det vil være enda større fokus på vern av sårbare habitater. Det vil sannsynligvis også være et større fokus på å få fjernet skipsvrak og annen type forsøpling som kan utgjøre en skade og forurensningsfare for det marine miljøet. Gode mottaksordninger for ilandføring av avfall fra sjøen, og vederlagsfri levering av slikt avfall, vil også være et viktig bidrag for å redusere forsøpling av havet.

11 Anbefalinger for å nå målene

Oppdrag 1 Mer sjømat!

Bedriftene må:

1. Fiskeflåten må bringe på land alt råstoff.
2. Bedriftene på land må utvikle lønnsomme konsepter for produksjon av hel eller halvfabrikata i Norge. På den måten sikres bruk av restråstoffet i Norge.
3. Industribedriftene må nyttiggjøre restråstoffet industrielt slik at hele fisken blir anvendt.
4. Norsk industri må gjøre seg attraktive for internasjonale landinger.
5. Det skal høstes innenfor fastsatte kvoter, og bedriftene må bidra til en effektiv ressursregistrering.

Organisasjonene må:

1. Bidra til å skape forståelse i opinionen for at Norge er et stort matvareproduserende land.
2. Arbeide for rammevilkår som gjør at industrien har mulighet til å øke produksjonen.
3. Sikre at sjømatproduktive arealer avsettes til sjømatproduksjon.
4. Arbeide for at havområdene skal være rene, tilfredsstillende krav til matproduksjon, og for at det stilles strenge krav til utslipp i kyst og fjordområdene.
5. Arbeide for rammevilkår som gjør at alle ledd i næringen har lønnsom produksjon.
6. Sikre at langsiktige forvaltningsinteresser kommer foran kortsiktig profitt.

Myndighetene må:

1. Matproduksjon må likestilles med energiproduksjon i de politiske prioriteringer.
2. Fiskeressursene skal primært bli brukt direkte eller indirekte til matproduksjon (fôr).
3. Bidra til internasjonalt forbud mot utkast slik at fisket fisk blir anvendt.
4. Bidra til gjenoppbygging av nedfiskede fiskebestander globalt slik at langtidsuttaket kan økes.
5. Innføre økosystembasert forvaltning som øker det samlede uttaket av ville fiskebestander.
6. Styrke havforskningen slik at vi har et godt kunnskapsgrunnlag for endringer av forvaltningen.
6. Innføre reguleringer som gjør at den norske flåten bringer i land hele fisken.
7. Gjennom høy FoU-innsats bidra til å utvikle en lønnsom sjømatindustri og marin ingrediensindustri.
8. Prioritere sjømatproduktive hav- og kystområder til matproduksjon ved arealkonflikter.
9. Sikre rene havområder gjennom høy oljevernberedskap og strenge utslippskrav i fjord og kystområdene.

Oppdrag 2

Sjømat er viktigst

Bedriftene må:

1. Skape nok lønnsomhet i alle ledd av næringen. Lønnsomheten må være såpass stor at næringen evner å utvikle seg, og av et slikt omfang at næringen tåler en mulig innføring av ressursrente.
2. Være langt mer synlige i samfunnsdebatten. Kommunikasjon skal være en vesentlig del av virksomheten.

Organisasjonene må:

1. Synliggjøre ovenfor myndighetene hvilke endringer som må til i rammevilkårene for å skape lønnsomhet i alle ledd.
2. Bidra til at næringen omstilles slik at den får økt lønnsomhet i alle ledd.
3. Sikre at eventuelle modeller for ressursrentebeskatning organiseres slik at de gir legitimitet i næringen og i kystsamfunnene.
4. Drive omdømme og markedsføringsarbeidet slik at den norske befolkningen har forståelse for sjømatnæringens samfunnsbetydning og betydning for global mattilførsel.
5. Bidra til økt bevissthet om sjømatens betydning for kosthold og kostholdsråd.

Myndighetene må:

1. Etablere et sjømatdepartement, sjømattilsyn og sjømatdirektorat slik at myndighetene har ulike organ for å fremme næringsutvikling og kontroll, og klart definerer at vi er en matproduserende næring.
2. Ha fokus på sjømatens betydning for folkehelsen.
3. Innføre rammevilkår som gjør næringen i stand til å skape lønnsomhet.
4. Økt nasjonal forståelse for at sjømat er viktig for å sikre norsk suverenitet til havområder.
5. Prioritere sjømateksporten høyere enn vern av hjemmemarkedet i handelspolitikken.

Oppdrag 3 Lønnsomhet

Bedriftene må:

1. Investere i teknologi og FoU, gjennom blant annet å stille sterkere krav til eksterne leverandører, slik at de evner å automatisere og rasjonalisere produksjonen.

Produsere kvalitetsprodukt og dermed kompensere for norsk kostnadsnivå.

2. Lokalisere bedriftene slik at de får positive samvirke-effekter med andre bedrifter.

3. Strukturere alle ledd slik at flåten og industrianleggene blir optimalt nyttiggjort.

4. Være fleksible i forhold til global arbeidsdeling, produkter, produksjon og marked for å skape lønnsomhet.

5. Skaffe kapital og gjøre seg attraktive i kapitalmarkedet.

Organisasjonene må:

1. Synliggjøre ovenfor myndighetene hvordan deregulering vil skape en mer lønnsom og konkurransedyktig industri.

2. Bidra til at deregulering skjer trinnvis slik at ikke selskap uten fiskerettigheter blir et B-lag med svake konkurransevilkår.

3. Arbeide på tvers av de ulike leddene med sikte på å utvikle en mest mulig lønnsom næring fra fangst til marked.

4. Omorganisere organisasjonene slik at de blir verdikjedeorganisert:

-Endre eierskapet til salgslagene slik at det er nøytralt og dekker hele verdikjeden.

-Fusjonere de næringspolitiske organisasjonene, eller skape samarbeidsmodeller som gjør at hele verdikjeden er representert i samme organisasjon.

Myndighetene må:

1. Lovverk og bruken av lovverket må endres, slik at gamle strukturer fornyes. Lønnsomhet skal være en premis når regelverket endres.

2. Næringen må dereguleres for å skape dynamikk (kvoter, struktur, produkter):

- Fritt redskapsvalg
- Kvote fristilles fra båt
- Fri investeringsrett i flåten
- Deltakerloven avvikles
- Fiskesalgslagsloven moderniseres

3. Dereguleringen gjøres trinnvis slik at selskap uten historiske rettigheter gis muligheter til å investere nedstrøms.

4. En større andel av de offentlige forskningsmidler rettes mot sjømatnæringen.

Oppdrag 4

Norge først og fremst

Bedriftene må:

1. Utvikle en sterk norsk leverandørindustri ved å være en krevende og teknologifokusert kunde.
2. Høy betalingsevne i fiskeindustrien skal bidra til at det utvikles en robust norsk leverandørindustri lokalisert i Norge.
3. Investere sterkere i markedsarbeidet. Utvikle norske merkevarer som gir større samlet avkastning.
4. Ta del i den internasjonale arbeidsdelingen slik at de ulike oppgaver legges der det er optimalt for verdikjeden.
5. Gjøre bedriftene i Norge såpass effektive at lokalisering nært råstoffet gjøres av kvalitetshensyn.
6. Investere i sluttbehandling i markedene slik at vi får tilpassede produkter til de ulike marked.
7. Bedriftene må sette av personalressurser til å delta i forskningsarbeidet og implementere forskning, og slik få mer ut av den generiske FoU-innsatsen.

Organisasjonene må:

1. Arbeide mot myndighetene for å få på plass et mer fleksibelt arbeidsliv.
2. Arbeide for å få målrettet forsknings- og utviklingsarbeid.
3. Arbeide for markedsadgang, og nedbygging av tekniske handelshindringer.
4. Arbeide for norske bedrifters adgang til å investere i markedene.
5. Arbeide tett sammen med internasjonale organisasjoner for internasjonalisering av næringslivet og økt global bevissthet for sjømatnæringen.
6. Arbeide for at:
  - Forskningsarbeidet er brukerstyrt slik at det treffer de utfordringer industrien har pekt på.
  - Forskningsinnsatsen konsentreres rundt løsning av de viktigste oppgavene.

Myndighetene må:

1. Økt FoU-innsats rettet mot sjømatsektoren for å bidra til at norsk sjømatnæring blir kompetanseledende.
2. Innføre en mer fleksibel arbeidsmarkedspolitik.
3. Bidra gjennom en aktiv handelspolitikk, og gjennom kompetansebygging i forvaltningen, til at Norge har best mulig markedsadgang.
4. Føre en næringspolitikk som dyrker frem internasjonal konkurransekraft i sjømatnæringen.

Oppdrag 5 Miljøvennlig mat

Bedriftene må:

1. Energieffektiv høsting av fisken.
2. Teknologiløsninger på fiskebåtene som reduserer utslippene.
3. Energieffektiv foredling av sjømaten.
4. Valg av transportformer som er energieffektive.
5. Energieffektiv samlokalisering av bedriftene.

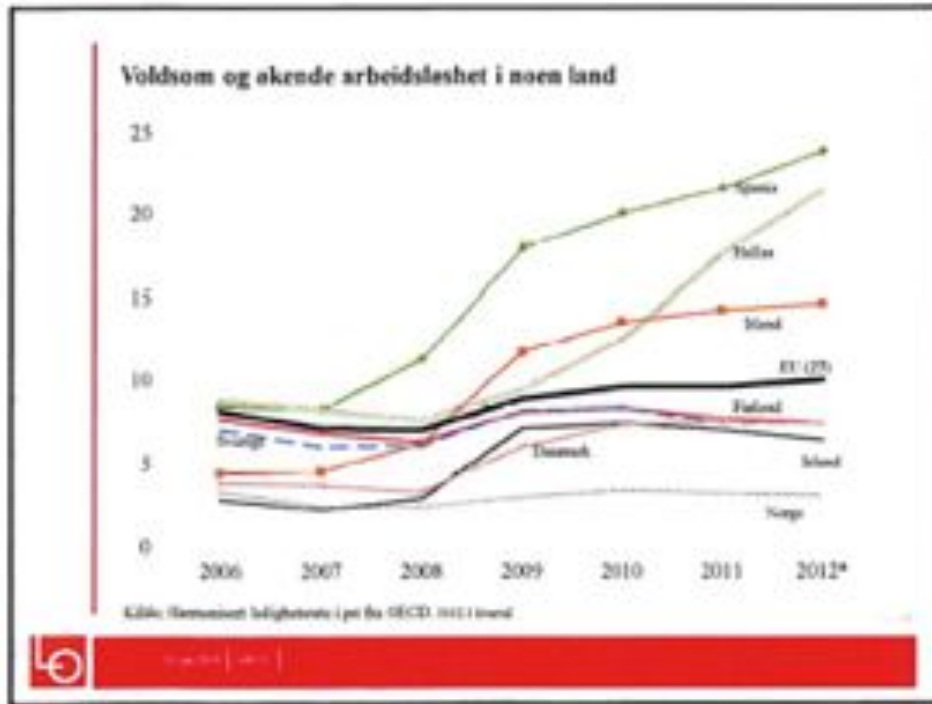
Organisasjonene må:

1. Samarbeide med myndighetene for utvikling av nødvendig infrastruktur.
2. Sammen med næringen ta forpliktende posisjoner for ytterligere reduksjon av klimagassutslipp.
3. Sørge for ordninger som synliggjør sjømatens klimapåvirkning slik at sjømat får positive markedseffekter av å være klimaledende.

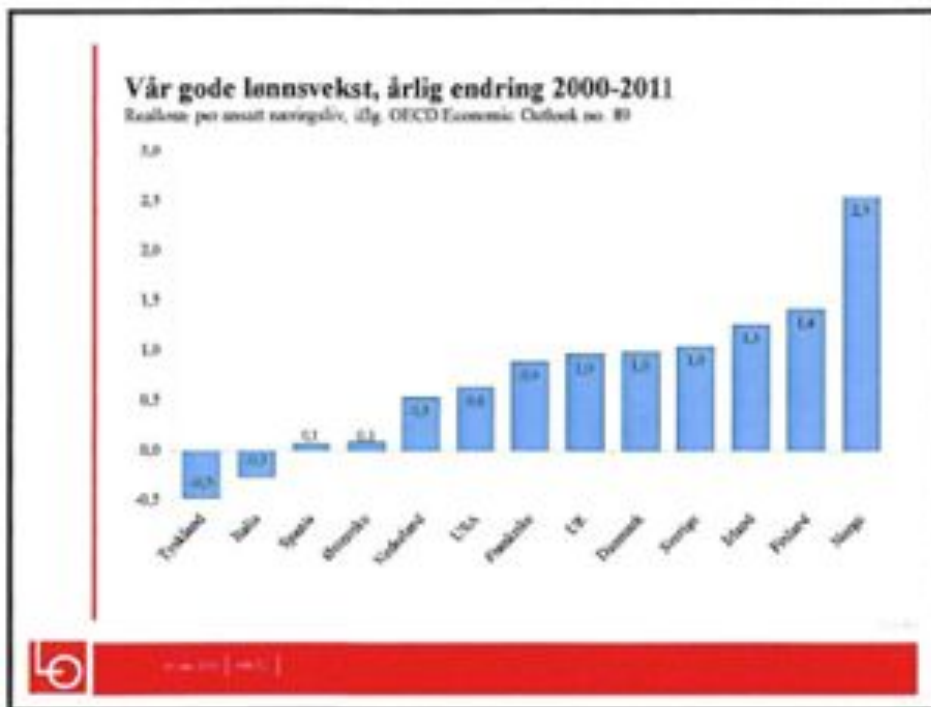
Myndighetene må:

1. Gi fiskerne mulighet til selv å velge hvilke fartøy som fisker, slik at vi ikke får unødvendig energiforbruk grunnet reguleringer.
2. Stimulere til lokalisering og strukturering som hindrer unødvendig intern transport.
3. Videreføre ordninger som NOx-fondet for å stimulere til utvikling av klimavennlig teknologi.
4. Investere i bane, havn og knutepunkt for omlasting i Nord-Norge, Midt-Norge og på Vestlandet. Sikre god infrastruktur inn til omlastingsknutepunktene.

12 Vedlegg

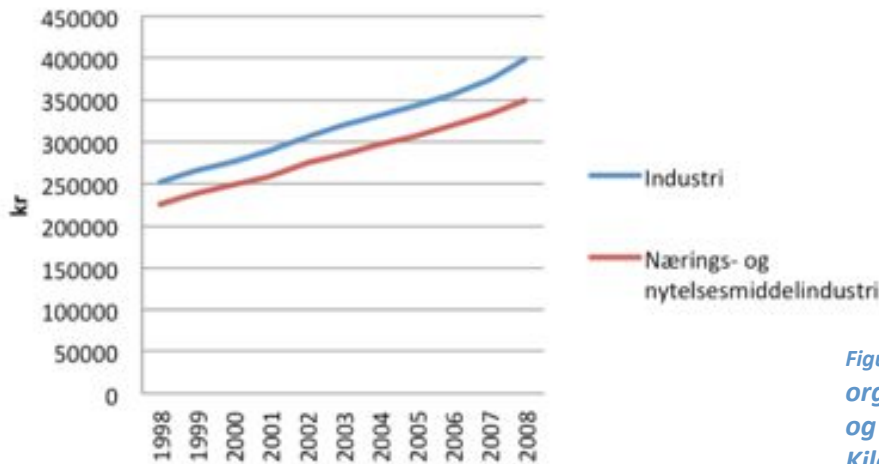

Figur 11 Arbeidsløshet i Norge og andre EU land

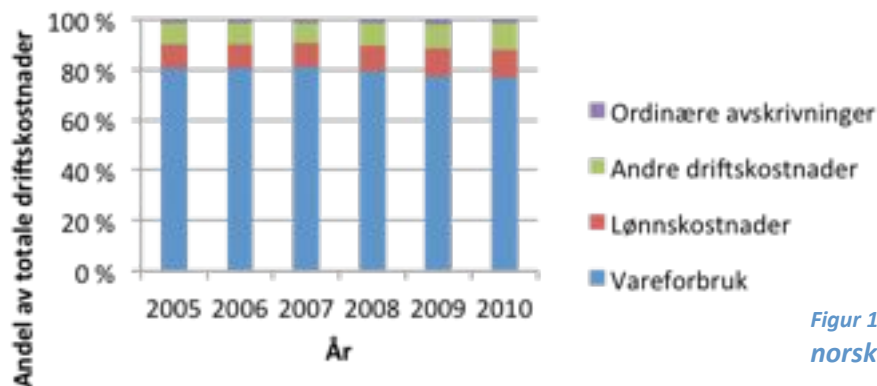
Figur 12 Lønnsvekst i Norge og andre EU land – årlige endringer 2000-2011 (reallønnsvekst)

Årslønn 1998-2008

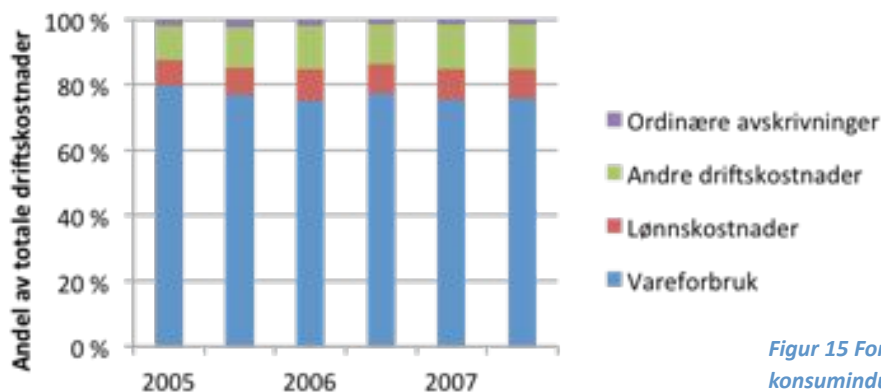
Figur 13 Årslønn industriarbeidere og NNN-organiserte 1998-2008, overtidsgodtgjørelse og ulike naturalytelser inngår ikke i årslønn. Kilde: SSB

Fordeling av driftskostnader for norsk hvitfiskindustri

Figur 14 Fordeling av driftskostnader for norsk hvitfiskindustri, Kilde: NOFIMA

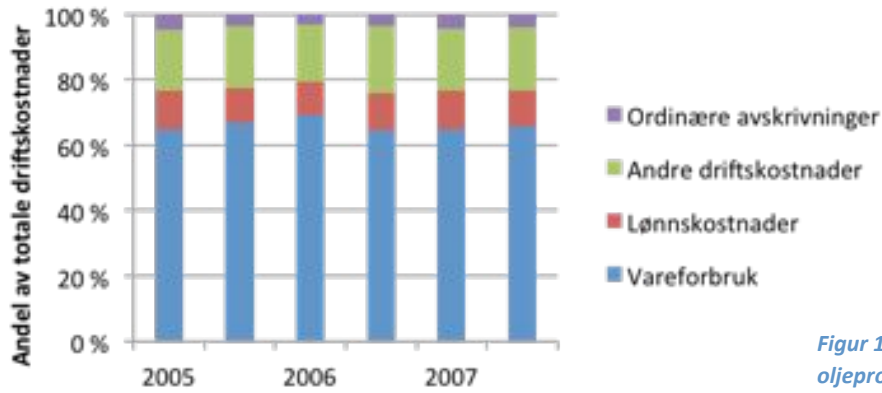
Fordeling av driftskostnader for pelagisk konsumindustri

Figur 15 Fordeling av driftskostnader for pelagisk konsumindustri Kilde: NOFIMA

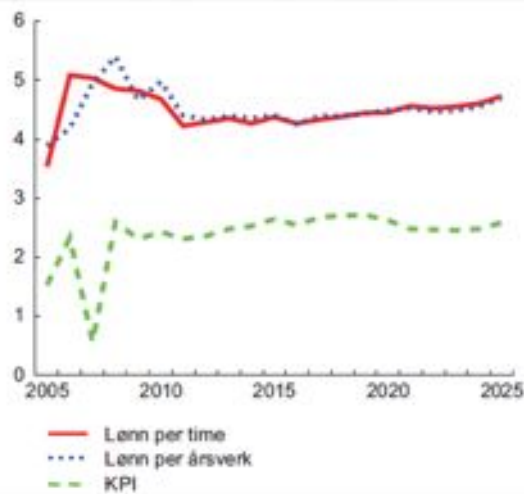

Fordeling av driftskostnader for mel- og oljeproduksjon

Figur 16 Fordeling av driftskostnader for mel- og oljeproduksjon. Kilde: NOFIMA

Figur 3.5. Årlig vekst i lønninger og konsumpriser (KPI), prosent

Figur 17 Årlig vekst i lønninger generelt og konsumpriser, prosent. KILDE: SSB

